

Homosexualitet och homosexuella

Artiklarna i denna samling publicerades ursprungligen i tidskriften *Fjärde Internationalen* nr 2 1995, som var ett specialnummer om homosexualitet och den diskriminering och förföljelse som homosexuella ofta råkat ut för.

Innehåll

Norah Carlin: Varför förtrycks homosexuella?	1
Stefan Johansson: En rörelse föds	38
Nils Weijdegård om homosexuella i litteraturen.....	48

Lästips – se även

Kent Lindkvist och Karin Moritz: [Förtryck och homosexuell försvarskamp under 1900-talet](#) (ur tidskriften *Zenit* 1975)

["r-arna" och homosexualiteten](#) (Artikel från 1973 där "r", nuvarande KP, slog fast sin negativa syn på homosexuella. Med kommentarer)

[Sex, auktoritet - och KFML\(r\)](#). (Kritik av "r-arnas" syn på homosexualitet)

Norah Carlin: Varför förtrycks homosexuella?

”Min utgångspunkt är att det inte fanns någon 'homosexualitet' före slutet av 1800-talet. Homosexualitetens historia måste sättas i samband med familjens historia.”
Norah Carlin spårar rötterna till ett förtryck i ett marknadsekonomiskt samhälle.

Marxister har ända sedan Karl Marx och Friedrich Engels sagt att endast en socialistisk revolution kan bana väg för sexuell frihet och jämlikhet. Engels gick, trots begränsningarna i sin 1800-talsmässiga förståelse av sexualiteten, rakt på sak i *Familjens, privategendomens och statens ursprung*:

Vad vi alltså idag kan förmoda ifråga om hur de sexuella förhållandena kommer att ordnas, sedan den kapitalistiska produktionen i framtiden sopats undan, är av övervägande negativ art, inskränker sig mest till vad som bortfaller. Men vad skall komma istället? Det kommer att avgöras, när ett nytt släkte växt upp: ett släkte av män som aldrig i sitt liv kommit i det läget att de för pengar eller andra sociala maktmedel köpt en kvinna och ett släkte av kvinnor som aldrig kommit i det läget att varken av någon annan hänsyn än verklig kärlek hänge sig åt en man eller att av fruktan för de ekonomiska följderna vägra att hänge sig åt den älskade. När dessa människor en gång finns, där kommer de att ge tusan i vad man idag tror, att de skall göra. De kommer att utbilda sin egen praxis och sin därefter avpassade offentliga mening om varje enskild praxis – punktum.¹

Men för att kunna argumentera för den marxistiska uppfattningen krävs det mer än ett väl-formulerat och inspirerande framtidsrecept. Just för att kunna visa att en fri, oalierad kärlek och vällust mellan människor är möjlig i framtiden, måste vi förstå människors sexualitet såväl historiskt som i dag, och dess förhållande till samhällets ekonomiska och sociala grundvalar.

Vi måste visa att alla människors sexualitet är socialt bestämd. Människokroppen är utrustad med ett antal givna, naturliga förutsättningar, och även dessa kan i grunden förändras av modern teknik som exempelvis födelsekontroll. Bruket och missbruket av kroppen liksom av dess känslor och lustar är alla medvetna processer. Det är detta som särskiljer människan från andra arter. Marx skildrade detta 1844:

Djuret är omedelbart ett med sin livsaktivitet. Denna skiljer sig inte från djuret. Det är den. Människan gör själv sin livsaktivitet till objekt för sin vilja och sitt medvetande [...] Endast och just därigenom framstår hon som självständigt artväsen.²

Ingenting visar klarare än historien om förhållandet mellan två människor av samma kön att de mest grundläggande mänskliga handlingarna, även de sexuella, är kollektivt bestämda i mänskliga samhällen.

Min utgångspunkt är att det inte fanns någon ”homosexualitet” före slutet av 1800-talet. Begreppet användes första gången 1869 av den ungerske läkaren Benkert; dess användning spred sig långsamt och det blev det vanligaste ordet för de idéer som från 1860-talet beskrevs som ”motsatta sexuella känslor”, ”sexuell perversitet” och ”uranism”.³ Att inte bara ett utan flera nya ord då togs i bruk, visar att det utvecklades ett nytt förhållningssätt gentemot homosexuella män och kvinnor som nu ansågs lida av ett sjukligt tillstånd eller ha en viss personlighetstyp. Tidigare hade det funnits ord för sexuella handlingar mellan två av samma kön som betraktades som syndiga eller kriminella, men uppfattningen att de var ett tecken på bakomliggande störning eller personlighetstyp, växte fram först under denna tid.

Vi måste också ha klart för oss att detta nya begrepp uppstod genom en utskiljningsprocess eller kategorisering, som tvingade homosexuella män och kvinnor att uppföra sig på ett visst

¹ F Engels, *Familjens, privategendomens och statens ursprung* (Lund 1978) s 105.

² K Marx & F Engels, *Skrifter i urval; Filosofiska skrifter* (DDR 1977) s 185-6.

³ J Weeks, ”Discourse, Desire and Sexual Deviance”, i K Plummer (red) *The Making of the Modern Homosexual* (London 1981) s 82.

sätt. De förväntades uppträda i enlighet med samhällets definition, klä sig på ett visst sätt, besöka särskilda ställen, möta de problem som alla homosexuella möter. Det faktum att människor inte problemfritt låter sig inordnas i motsatsparet homo- och heterosexuell bemöts genom nya kategorier som "pseudohomosexualitet" och "bisexualitet". Mary McIntosh beskrev denna process så här 1968:

Först och främst bidrar den till att bygga upp en tydlig, allmänt uttalad och påtaglig tröskel mellan tillåtet och otillåtet uppförande... För det andra hjälper kategoriseringen till att segregera avvikaren från de övriga... Skapandet av en speciell, föraktad och bestraffad homosexuell roll håller det övriga samhället rent på ungefär samma sätt som behandlingen av vissa kriminella håller resten av samhället laglydigt.⁴

Varför uppstod detta begrepp i slutet av 1800-talet? Orsaken ligger, enligt Jeffrey Weeks, i den nya industrikapitalismens förändrade samhälle:

Denna utveckling kan bara förstås som en del av den omvandling av de familje- och sexuella förhållanden som följde sedan urbaniseringen och industrikapitalismen segrat. Följden av dessa förändringar var framväxten av begrepp och betydelser som upplevs som moderna och som även i dag är allmänna: 'hemmafru', 'prostituerad', 'barn' och begreppet 'homosexuell'... För det är just i samband med den kapitalistiska familjen som det moderna homosexuella begreppet har utvecklats...⁵

Men även om vi utgår ifrån att det sena 1800-talet var en viktig övergångstid, kan vi inte bortse ifrån tiden dessförinnan.

Å ena sidan har en del historiker hävdad att det finns många bevis för att homosexuella förtryckts och att det till och med förekommit "folkmord på homosexuella" före slutet av 1800-talet, och att detta inte hänger ihop med det kapitalistiska samhället utan med en unik västerländsk kulturtradition av homofobi, okänd i resten av världen.⁶ Detta hänger ihop med uppfattningen att homosexuella alltid utgjort en konstant andel av befolkningen, och att det kanske alltid under historiens lopp har funnits homosexuella subkulturer som hållits dolda på grund av behovet av hemlighetsfullhet.⁷

Å andra sidan har andra författare hävdad att det skett ett fullständigt brott mellan det senaste seklet och övrig historisk tid. De ser heller inte något som helst samband mellan homo-sexuella relationer i primitiva och icke-västerländska samhällen och dagens förtryck av homosexuella. De hävdar tvärtom att homosexualiteten inte existerat, förrän den uppfanns mot slutet av 1800-talet.⁸

Problemet kan inte lösas så länge man inte förstår att frågan om homosexualitet måste sättas i samband med familjens historia. I alla klassamhällen har familjen varit den främsta institutionen genom vilken den sexuella konformiteten upprätthållits. Men familjens sammansättning och dess förhållande till produktionen har förändrats radikalt från ett produktionssätt till ett annat och under 1800-talet skedde avgörande förändringar. Det kapitalistiska industrisamhällets framväxt medförde en oerhörd mängd förändringar — hemmets särskiljande från arbetet, könsrollernas polarisering för kvinnor och män i deras "separata sfärer" och att individen och privatlivet blev allt viktigare — vilka i sin tur banade vägen för en ny inställning till sexualiteten.

För att förstå varför dessa förändringar även innefattade en ny definition av förhållandet

⁴ M McIntosh, "The Homosexual Role" i Plummer, s 30-49.

⁵ Weeks, *Coming Out*, s 2 och 5.

⁶ L Crompton, "Gay Genocide" i L Crew, *The Gay Academic* (Palm Springs 1978); R Trumbach "London's Sodomites: Homosexual Behavior and Western Culture in the Eighteenth Century", *Journal of Social History*, no. 11 (1977-78) s 1-33.

⁷ Trumbach, a.a.; J Boswell, *Christianity, Social Tolerance and Homosexuality* (Chicago 1980).

⁸ Plummer, s 44-49, 53-75, 76-1r r; J D'Emilio, "Capitalism and Gay Identity" i A Snitow, C Stansell och S Thompson (eds), *Powers of Desire*, New York 1983, s 100-113.

mellan människor av samma kön och hur den skiljde sig från tidigare attityder och ageranden, är det nödvändigt att undersöka familjens och sexualitetens historia, att bekämpa olika myter om det förflutna, och se hur olika samhällen betraktat och omdanat sexualiteten i enlighet med sina materiella, sociala och politiska villkor.

Det är ett centralt och viktigt faktum att homosexuella förhållanden har accepterats i de flesta andra samhällen än de västerländska, kristna. Men det räcker inte att bara säga och belägga detta, eftersom det ofta används för att beskriva den västerländska inställningen som unikt irrationell och godtycklig och beroende av kulturella särdrag som vare sig har med klass eller kapitalism att göra.

Det är därför nödvändigt att översiktligt studera några andra samhällen, och i synnerhet hur homosexuella relationer har anpassats så att de inte hotat etablerade institutioner som familj eller arbetets könsuppdelning.

Om vi tänker oss människans samhällen längs en skala där homosexuella förhållanden i ena änden är accepterade i samhället och i den andra utstötta eller bestraffade, ser vi hur det västerländska samhället ligger i ena änden, men att det inte skiljer sig i grunden från de övriga. Alla accepterade sexuella handlingar tenderar att upprätthålla det existerande samhället med dess specifika produktions- och reproduktionssätt. Ett sådant synsätt är mer avslöjande än det etablerade sättet att betrakta andra samhällen med en förutbestämd uppfattning om homosexualitet och fråga om "det där" tolereras.

De första mänskliga samhällena var jägar- och samlarsamhällen och i det fåtal samhällen som fortfarande levte så i modern tid kan vi se att det bara förekommer lite kontroll av annan sexualitet än incest. Men även i dessa samhällen äger alla sexuella relationer rum inom ramen för sedvänjor och roller som utvecklats för att säkra samarbete och överlevnad. Det finns vanligtvis någon sorts arbetsdelning mellan kvinnor och män, även om den ofta är överlappande och långtifrån rigid.⁹

Vi kan också se att med framväxten av primitiva odlingar och boskapshjordar blir familje- och släktskapsbanden mer utvecklade och komplexa. Krigföringen utvecklades allteftersom samhällena började konkurrera om jord eller boskap och könsrollerna blev mer distinkta. Samhällena var fortfarande under lång tid jämlika, utan klasskillnader, med mycket flytande äktenskaps- och föräldraformer och jämlikhet mellan kvinnor och män. I sådana samhällen har man funnit två huvudformer för homosexuella förhållanden.

Den första formen är ett byte tvärsöver könsgränserna, en ordning som funnits bland Nordamerikas urinvånare långt in i modern tid och som är känd bland västerländska antropologer under beteckningen *berdache*.¹⁰ Bland stammarna i västern kunde en ung man eller kvinna som föredrog det motsatta könets uppgifter, med de äldres godkännande, initieras i den könsrollen och i alla sociala och ekonomiska uppgifter bli "kvinna" eller "man" utifrån detta förvärvade kön och inte utifrån det biologiska könet. I denna roll kunde de ta en man eller hustru och ha sexuella förbindelser utan att någon såg ner på det.

Längre österut, bland folken på de stora slätterna, upphörde "könsbytet" för kvinnor när handeln med buffelhudar förändrade stammarnas ekonomi, äktenskapet och kvinnornas ställning, men bland männen förekom *berdache* fortfarande på 1800-talet.¹¹

⁹ E Burke Leacock, *Myths of Male Dominance* (New York 1981) s 33-194.

¹⁰ *Berdache* är ett franskt ord, från det arabiska ordet för slag. Motsvarande fenomen kallades bland sioux-indianerna I-coo-coo-a och hade en hög social, religiös och magisk ställning. Han skulle både vara en bra älskare och kunna bota sjukdomar. I buffeldansen hade männen rituella samlag med andra män klädda i buffelhorn och buffelskinn. ö.a.

¹¹ E Blackwood, "Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes: the Case of Cross-Gender Females", Signs no. 10 1985, s 27-42; J Katz, *Gay American History* (New York 1976) s 423-503.

Den andra vitt utbredda formen av homosexuella förhållanden i sådana samhällen var den mellan män och pojkar. Den uppfattades som ett stadium i den normale mannens utveckling, den man som växer upp, gifter sig och får barn och i sin tur tar sig älskare bland pojkarna utan att utsätta sig för samhällets ogillande. Fram till vår tid gifte sig män bland azanderna i södra Sudan med ”pojksfruar” under sina år i de unga männens militär- och arbetskompanier, från de sena tonåren till de närmade sig de trettio, innan de lämnade dem för att bilda familj. Männen bland Aranda i centrala Australien som initierats som vuxna men ännu inte hittat någon kvinna som de tillåtits gifta sig med tog tio- till tolvåriga partners. Bland Siwan i den libyska öknen betraktades sex mellan män och pojkar som normalt, men inte mellan män i samma ålder. Det finns många fler exempel på detta mönster i klasslösa samhällen.¹²

I klassamhällen, där männen dominerar och familjen baseras på privategendom, har samma grundläggande former för homosexualitet — ”könsrollsbyten” och sex mellan män och pojkar — varit mycket utbredda. Men i takt med att kvinnornas ställning försvagats i klassamhället har innebörden av förhållandena förändrats. Den ”omanlige” eller ”veke” mannen kan värderas mycket lägre när kvinnornas ställning är låg, samtidigt som förbindelser mellan män och pojkar ibland betraktas som överlägsna de heterosexuella förbindelserna eftersom de är mer ”manliga”. I Japan ingick förhållanden mellan samurajkrigare som en del av de ridderliga *bushido*-lagarna under feodaltiden från 1300-talet till 1800-talet.¹³

Sexuella förbindelser mellan kvinnor har ofta accepterats i klassamhällen, så länge de inte de gjort intrång i de etablerade äktenskaps- och familjeinstitutionerna. Det gäller särskilt i samhällen där polygami förekommer. I en kinesisk roman från 1600-talet, *Kärleken till den parfymerade sällskapsdamen*, tvingas en kvinna gifta sig, men övertygar sin make om att ta hennes älskarinna som konkubin, och sedan lever de lyckliga tillsammans i alla sina dagar.¹⁴

Men eftersom männen i nästan alla samhällen haft monopol på det skrivna ordet är det svårt att hitta förstahandsbevis, eller överhuvudtaget några bevis, på sexuella förhållanden mellan kvinnor. Detta innebär att all historieskrivning om homosexualitet har en kraftig slagsida. Men det viktigaste att komma ihåg är att frånvaron av bevis för någonting inte är det samma som ett bevis på att någonting inte har förekommit, och att det verkligt betydelsefulla är att det nästan ingenstans finns några bevis på att sådana förhållanden bestraffades.

Det har emellertid inte funnits utrymme för homosexuella förhållanden i alla samhällen. Manliga homosexuella handlingar bestraffades hårt i det gamla Babylonien under assyrierna, i Persien (där den zoroastriska religionen häftigt vände sig mot sådant beteende) och i Peru under aztekerna.¹⁵

Dessa vitt skilda och mycket olika kulturer har någonting gemensamt som kan vara värt att undersöka närmare: i var och en av dem härskade främmande krigararistokratier över bond-ebefolkningen, som — i något avgörande skede för formandet av de rådande värderingarna — kanske inte velat samarbeta och därför inte skaffat barn.

Någonstans mellan att integrera och förkasta homosexuella förbindelser har en del samhällen varit kluvna, framför allt vad gäller den ”aktiva” och ”passiva” rollen vid anala samlag mellan män. I det forntida Egypten verkar den passiva rollen ha betraktats som så förnedrande att det var något man bestraffade en besegrad fiende med.

Poängen här är att de forna egyptierna inte visade någon fördomsfullhet mot ”homosexua-

¹² V L Bullough, *Sexual Variance in Society and History* (Chicago 1976) s 28, 31; E E Evans-Pritchard, *The Azande: History and Political Institutions* (Oxford 1971) s 199-200.

¹³ Trumbach a.a., s 1-8. Trumbachs antagande att de olika formerna för homosexualitet följer olika geografiska zoner är intressant, men man måste också ta hänsyn till de olika samhällenas klassnatur.

¹⁴ Bullough, *Sexual Variance*, s 298-300.

¹⁵ V L Bullough, *Sex, Society and History* (New York 1976) s 29-33; *Sexual Variance*, s 39-45, 52; Derrick Sherwin Bailey, *Homosexuality and the Western Christian Tradition* (London 1955) s 33-35.

litet", för i deras ögon var det inget abnormt för en man att vara den aktiva parten i analsex med en annan man. Inte heller när det gäller heterosexuella förhållanden hade egyptierna några fördomar mot denna form av samlag. Gränsen gick när det gällde en man som önskade att bli utsatt för analsex.¹⁶

Denna kortfattade genomgång torde bekräfta att det inte finns något ovanligt, abnormt eller onaturligt med homosexuella förhållanden. Men den visar även att det funnits många sätt att betrakta dem socialt eller ideologiskt, liksom det funnits många äktenskapsformer och andra sexuella relationer mellan män och kvinnor.

De begreppsproblem som uppstår vid sådana genomgångar kan illustreras av frågan om bisexualitet. Många av dagens bögar och lesbiska skulle säga att det som har accepterats i så många samhällen inte varit homo- utan bisexualitet. Anpassningen till etablerade institutioner har vanligen inneburit att de flesta inte lyckats undfly äktenskapets och familjelivets förpliktelse; hur avskyvärd eller ointressant de än må ha funnit den sexuella delen.

Utan tvivel förekom mycket av det heterosexuella beteendet av sociala skäl, och inte av fri vilja eller passion. (Detta var förmodligen sant även för många rent heterosexuella förr.) Under detta tryck måste därför många av dem som levde som bisexuella "i verkligheten" ha varit rent homosexuella, kan dagens homosexuella hävda.

Å andra sidan blir det i de samhällen där homosexuella förhållanden betraktades som normala och acceptabla som en del av ett bisexuellt liv eller som ett stadium i den normala livscykeln onödigt, och därmed omöjligt, att skilja ut den "straighta" eller icke-homosexuella delen av befolkningen.

Den enda rimliga slutsats man kan dra av detta dilemma är att hur människor definierar sin egen sexualitet är en del av samhället och historien på samma sätt som teknologin, konsten eller politiken. Det moderna begreppet homosexualitet, som innefattar föreställningen om en exklusiv sexuell preferens, måste vara det vi åsyftar i denna diskussion, men det kan inte vara utgångspunkten.

I det klassiska Grekland (cirka 500-300 före vår tideräkning) betraktades vuxna mäns sexuella längtan efter pojkar som något fullständigt normalt och helt förenligt med såväl äktenskap som egna barn. En del författare lovprisade dessa förhållanden och menade att den "himmelska kärleken" mellan medlemmar av det manliga könet var vida överlägsen den "vanliga kärleken" mellan män och kvinnor. Alla var ense om att det inte var skamligt om en vuxen man blev kär i, uppvaktade och förlustade sig med en vacker pojke. De erotiska vasmålningarna från 500- och 400-talen fvt avbildar relationer mellan män och pojkar där "varje liten del av det intima förhållandet visas upp."¹⁷

Många berömda litterära och politiska figurer, liksom gudar och mytologiska hjältar, hade pojkar som älskare, och två manliga älskande ansågs ha varit de som till slut störtade tyranniet i Athen. I Platons *Symposion (Gästabudet)*, en filosofisk dialog i form av ett middagssamtal om kärlek, förklarar en av deltagarna att "hos barbarerna anses denna kärlek för skamlig, liksom även filosofi och gymnastik. Det sammanhänger med enväldet. Ty jag tror ej, att härskarna se någon fördel i hugstort tänkesätt hos sina undersåtar, ej heller i starka vänskapsband, vilka i synnerlig grad åvägabringas just genom kärleken."¹⁸

Ändå var inställningen i det klassiska Grekland och speciellt i Athen (den politiskt och kulturellt dominerande staten) i grunden tvetydig och uppenbart motsägelsefull. Samma person sade senare, efter att ha beskrivit hur högt pojkarnas älskare värderades i Athen:

¹⁶ Bullough, *Sexual Variance*, s 58-67; Bailey s 31-33.

¹⁷ K Dover, *Greek Homosexuality* (London 1978) s 4-9, III -134, och illustrationer.

¹⁸ Platon, *Fem dialoger* (Stockholm 1961) s 137 f.

Då emellertid fäderna förbjuda sina barn att samtala med sina älskare, ja skaffa barnen särskilda handledare, som de ålägga att övervaka detta, och då vidare deras jämnåriga och kamrater klandra, om de se, att något sådant ändå försiggår, och de äldre ej förbjuda dem detta eller banna dem såsom gjorde de orätt däri — ja, om man tänker på detta, skulle man å andra sidan kunna tro, att slikt i vår stat anses för ytterst skamligt.¹⁹

Ett annat förbryllande bevis är det tal i vilket politikern Aischines omkring 346 fvt anklagade sin fiende Timarchos för de affärer han hade haft med män när han var ung, i ett försök att beröva honom hans medborgarskap. Det har anförts att detta visar att grekerna verkligen ogillade förhållanden mellan män och pojkar, åtminstone utanför den intellektuellt och socialt elitistiska kretsen kring Sokrates, Platon och deras vänner.²⁰

Det tycks emellertid stå klart att det som grekerna ogillade var den påstådda beredvillighet med vilken en fri pojke som Timarchos underkastade sig en man i utbyte mot pengar eller gåvor. Viljan att underkasta sig betraktades som något ovärdigt en blivande medborgare, och de ”lösaktiga” pojkarnas sätt att locka älskare genom att tala förföriskt, himla med ögonen och korsa sina ben, var något som beklagades i komedierna.

Det är i detta sammanhang anmärkningsvärt att Timarchos' senare sexuella promiskuitet med kvinnor anfördes som bevis på hans dåliga karaktär, medan detta i dag snarare skulle tas som intäkt för att han inte var ”homosexuell”.²¹ Här gällde en dubbelmoral, där den aktive, vuxne älskaren godkändes, medan pojken som sexobjekt betraktades som i bästa fall tvivelaktig och i värsta fall skamlös. Det har framförts flera förklaringar till detta.

Om man börjar med själva den sexuella handlingen, kan vi börja med frågan om sexuella övergrepp mot barn: var det i själva verket detta som grekerna gjorde sig skyldiga till? Historikerna är vanligtvis vaga här, eftersom grekerna själva mycket sällan talade om vid vilken ålder en pojke blev en legitim sexpartner för en vuxen man, även om de flesta instämde i att den första skäggväxten markerade början till slutet på denna tid.

I Athen fanns en lag som förbjöd män från att stå och hänga vid idrottsplatsen där välbärgade fria pojkar fick sin utbildning, och den redan citerade personen i *Symposion* säger att män borde förbjudas i lag från att ta kontakt med unga pojkar och att ärbara älskare ”älska ej gossarna förr än deras förstånd redan börjar mogna — ungefär då när hakan börjar få fjun.”²²

Lagstiftningen var sträng mot sexuell våldförelse av pojkar eller kvinnor oavsett ålder och oavsett om de var slavar eller fria, samt mot koppleri med fria pojkar eller kvinnor för män.²³ Allt detta talar för att grekerna var mycket måna om att skilja mellan tillåtna och otillåtna förhållanden och att de inte var omedvetna om farorna för övergrepp.

Hela förhållandet mellan äldre tonårspojkar och vuxna män var en formaliserad kurtis med hänsynstagande till anständighet och rykte. Både konsten och litteraturen visar att en ”god” pojke inte blev sexuellt upphetsad av sin manlige älskare utan beviljade sina tjänster av respekt och vänskap, medan den uppvaktande inte krävde mer än det pojken var med på.

Kenneth Dover har visat att anala samlag troligen sågs som ett problem. Det finns aldrig avbildat mellan män och pojkar på vas målningar och den vuxne älskarens önskan om det sågs som problematiskt för pojken. Det berodde inte på att det allmänt betraktades med avsmak: kvinnor avbildas tillsammans med män i anala samlag och det verkar ha tillämpats i barn-

¹⁹ Platon, a a s 138 f.

²⁰ D Cohen, ”Law, Society and Homosexuality in Classical Athens”, *Past and Present* no. 117, 1987, s 3-21.21

²¹ Dover a.a. s 19-109; M Foucault, *The Use of Pleasure. Volume Two of the History of Sexuality* (London 1986) s 204-214.

²² Platon a.a. s 137; Foucault a.a. s 193; Bullough *Sexual Variance*, s 103.

²³ Dover a.a. s 23-28

begränsande syfte av prostituerade och deras älskare.²⁴

Kvinnornas låga status förs ofta fram som förklaring till de sexuella förhållandena mellan män och pojkar. Kvinnorna saknade demokratiska rättigheter till och med i de mest demokratiska stater och hölls mer eller mindre i avskildhet i Athen. Sexuell underkastelse var för en man att degraderas till en kvinnas status: Aischines anklagade Timarchos för att inte vara värdig sitt medborgarskap eftersom han hade ”syndat som en kvinna”.²⁵ Men detta lämnar frågan om varför kvinnornas ställning var så låg obesvarad.

Vissa försöker gå vidare genom att peka på den gamla grekiska militarismen som förklaring till såväl kvinnornas låga status som förekomsten av sex mellan män och pojkar. Det pågick ständigt krig mellan staterna och framväxten av konstitutionella stater började med den militära indelningen av medborgarna. Här spelar också de resterande staminstitutionerna i Sparta en roll, där de män som var gamla nog att kriga levde ett i stora delar avskilt liv i sina logement.

Vi känner i själva verket inte till mycket om institutioner och vanor i Sparta, eftersom det mesta av vår information kommer från Athen och dess allierade. Xenofon skrev på 300-talet fvt att män uppvaktade pojkar och kvinnor också öppet uppvaktade flickor i Sparta, men han insisterade på att samlag mellan män och pojkar var förbjudna. Fem hundra år senare hävdade en romersk moraliserande författare att sexuella förhållanden mellan män och pojkar hade varit obligatoriska i Sparta. Detta påstående har blivit en förhärskande myt, även om det verkar osannolikt. Legenden om thebanernas elitregementen av par av manliga älskande är också svår att bekräfta, men det var åtminstone många som trodde på den i det klassiska Athen.²⁶

Jag tror att formen för klassisk grekisk sexualitet kan förklaras med den roll som slaveriet spelade i produktionen och utsugningen. Den avgörande frågan är skiljandet av sexualiteten från barnalstringen. I ett berömt tal som drog upp skiljelinjerna mellan samhällspositionen för den fria medborgarens hustru och för andra kvinnor sade vältalaren Demostenes:

Vi håller oss med älskarinnor för njutningens skull, frillor för den dagliga omvårdnaden av oss själva, men hustrur för att föda oss legitima barn och vara våra hushålls trogna beskyddare.²⁷

Mer anmärkningsvärt är att när Xenofon för männen beskrev en hustrus uppgifter och uppförande, så radade han detaljerat upp allting alltifrån huruvida en hustru skulle sminka sig till hur slaverna skulle behandlas och varför grytor och pannor skulle ställas i rationell ordning. Den *enda* uppgift som han utelämnade var att föda barn och uppfostra dem, vilket togs för givet och rent av var ointressant.²⁸

Det fanns två materiella orsaker till detta. För det första var den överväldigande delen av den utsugna arbetskraft, som alla rika och någorlunda välbärgade medborgare fick sin rikedom ifrån, inte född i Grekland utan köpt i form av slavar. I det klassiska Grekland var det ovanligt att man födde upp slavar. Att slavar fick skaffa barn sågs som ett privilegium som herrarna bara tillerkände ett fåtal noggrant utvalda par, i stället för som en del av en produktions- och reproduktionscykel.²⁹

För det andra ville inte den fria, slavägande familjen skaffa sig många barn: abort, barnamord och födelsekontroll diskuterades fritt och rekommenderades ofta, kanske på grund av att det var ett fattigt samhälle på låg teknologisk nivå och att överskottet i ett slavägande hushåll

²⁴ Dover s 52-59, 81-100.

²⁵ Dover s 60-68, 103-109.

²⁶ Dover s 185-196.

²⁷ Foucault, a.a. s 143.

²⁸ Xenofon, *Oeconomicus* (1923)

²⁹ Xenofon, s 441; G E M De Ste Croix, *The Class Struggle in the Ancient Greek World* (London 1983) s 140-147, 229-237; M I Finley, *Ancient Slavery and Modern Ideology* (Harmondsworth 1983) s 67-92.

skulle bli litet om det delades upp på alltför många arvingar.

Sexualitetens avskiljande från reproduktionen var ett inslag i det grekiska samhället som gjorde sex mellan män särskilt uppskattad. Men kvinnornas låga status — helt säkert också en följd av hur lågt prioriterat barnafödandet var — var en orsak till att dessa förhållanden kringgärdades av begränsningar och förbud. Det var väsentligt att de vuxna, fria männen, också när de var unga, inte överskred gränserna mellan de vitt skilda könsrollerna och på så vis ”sänkte” sig till kvinnans nivå, vilket alltså Timarchos sades ha gjort.

Den politiska skillnaden mellan medborgare och icke-medborgare i alla grekiska stater under den klassiska perioden banade vägen för andra, mer förtryckande — och sällan omnämnda — förhållanden mellan män och pojkar. Aischines syftade på dem när han vädjade till medborgarjuryn i fallet Timarchos:

Säg åt dem som jagar sådana unga män som är lätta att fånga att istället vända sig till främlingar från andra stater, så att de inte förnekas fullföljandet av sina lustar, och så att ni inte kommer till skada.³⁰

De vuxna manliga ”jägarnas” val av pojkar som sexobjekt fördömdes inte så länge den valde partnern inte tillhörde de fria medborgarna. Det kan ha funnits manliga bordeller, med prostituerade slavar som staten Athen drev. Det sades senare att en av Sokrates vänner, Faidon, köptes fri för hans räkning ur ett sådant ”offentligt hus”.³¹

I Rom förstärktes dubbelmoralen vad gäller manliga sexuella förbindelser av att antalet slavar och den härskande klassens rikedom och lyx ökade genom erövringarna.³² Romarna vände sig mycket starkt mot att en fri vuxen man skulle spela en sexuellt och socialt passiv roll, men hade inga fördomar mot den aktiva rollen, eller mot att manliga slavar användes som passiva sexobjekt. Både manliga och kvinnliga slavar stod helt och hållet till sina herrars förfogande, såväl för dem själva som för uthyrning. Artemidoros förklarade att sex med en hustru, älskarinna eller en manlig eller kvinnlig slav var normalt, men ”att låta sig själv bli tagen av sin egen slav är inte rätt. Det är övervåld mot ens person och leder till att man föraktas av sin egen slav.” Under tidig kejsartid gav en advokat följande expertutlåtande:

Sexuella tjänster är en förolämpning mot den fritt födde, en nödvändighet för slaven och en plikt för den frigivne slaven.

Detta förhållande gav den förmögne romaren stora sexuella valmöjligheter, vilka han entusiastiskt utnyttjade. Sexuella preferenser sågs som en del av det goda livets mångfald. En ofta citerad anonym poet skrev: ”En människa gillar någon, en annan gillar en annan; jag gillar båda.” Ändå rådde det en ytterst rå och okänslig ojämlikhet i sexuella förhållanden, i detta samhälle där våldtäkt av manliga eller kvinnliga slavar inte räknades som våldtäkt eftersom frågan om slavens eventuella samtycke även i lagstiftningen var fullständigt irrelevant. De flesta av de romerska lagar som ibland uppfattats som om de skulle ha bestraffat homosexualitet var i själva verket avsedda att skydda fria människor av båda könen och drog gränsen mellan slaverna och de fria.³³

Romarna hade sexuella förbud som ibland var nästan lika stränga som våra. Det fanns en sorts sex som ansågs fullständigt upprörande, och de som ägnade sig åt den ansågs skandalöst dekadenta. Det var — vilket är mycket förvånande för dagens frigjorda älskande! oralsex, vilket tycks ha ansetts som en underkastelse för båda parter.³⁴

³⁰ Dover, a.a. s 31

³¹ Bullough, *Sexual Variation*. s 112-113.

³² K Hopkins, *Conquerors and Slaves* (1978)

³³ Boswell, s 78; P Veyne, ”Homosexuality in Ancient Rome”, i P Aries och A Bejin (red.), *Western Sexuality: Practice and Precept in Past and Present Time* (Oxford 1985) s 27-29.

³⁴ Veyne a.a. s 31.

Det finns inga direkta bevis för sexuella förhållanden mellan kvinnor senare än Sapphos poesi. Hon levde omkring 600 fvt, och av hennes skrifter finns idag bara fragment kvar. Många av dikterna riktade sig ganska klart till kvinnor på kärlekens språk, det språk som män använde till pojkar, och det är klart att kärlek mellan kvinnor var allmänt accepterat på hennes tid och på ön Lesbos där hon levde. Men detaljerna kring Sapphos liv och kärlekar — de unga kvinnornas akademi och de heterosexuella förhållanden som hon också sägs ha haft — är oftast sentida påhitt för att fylla ut luckorna.³⁵

För manliga grekiska författare tycks sex mellan kvinnor ha varit något man inte skrev om, och vi känner inte till någon grekisk kvinna efter Sappho som skrev om detta ämne. Romerska manliga författare var mindre återhållsamma och det finns några liderliga beskrivningar av aggressivt maskulina och sexuella kvinnor, vanligtvis prostituerade; men det vore naivt att ta dem för kontanta.

Det har ibland hävdats att förekomsten av homosexuellt beteende bland männen i Rom berodde på att de romerska kvinnorna var mer jämlika än de grekiska. Det är inte bara oriktigt när det gäller de romerska kvinnorna — för de hade ännu inga politiska rättigheter och var långt ifrån fria, även om de inte var fjättrade vid hemmet på samma sätt som de grekiska kvinnorna. Det stämmer inte heller med att man samtidigt hävdar att dessa förhållanden existerade i det gamla Grekland på grund av att kvinnans ställning var så underordnad där!

I både Grekland och Rom formades inställningen till sexualiteten av slaveriets betydelse som den främsta källan till den härskande klassens rikedomar och, framför allt i Rom, av tillgången till slavar som en form av lyxkonsumtion. Det var först när slaveriet som produktions-sätt permanent ersattes av trädöden under det senromerska riket, som en ny uppfattning om sexualiteten växte fram.

Uppkomsten av nya attityder till sexualiteten under senantiken sammanföll med kristendomens framväxt. Den gick till en början långsamt och under lång tid var den nya religionen impopulär och förföljdes ofta, men den beskyddades av att antal kejsare under 300-talet evt för att bli statsreligion i det romerska riket år 394. Det är en utbredd uppfattning att kristendomen orsakade de förändrade sexuella attityderna, men det vore mer korrekt att säga att det var förändrade förhållanden och attityder i det senromerska riket som formade kristendomen och som gjorde att den blev dominerande.

Innan vi undersöker de verkliga orsakerna till dessa förändringar, måste vi fråga oss vilka budskap den gamla juden – och kristendomens texter faktiskt innehöll om homosexuella relationer. Att båda religionerna har överlevt i så många århundraden fram till modern tid har inneburit att de uppfattas som fasta, oföränderliga tankesystem och att utsagor från en period i deras historia kan tillämpas på hela historien. I synnerhet kristendomen har, eftersom den under så lång tid varit den officiella religionen i västvärlden, under varje epok av sin historia anpassat sina idéer till den härskande klassens behov. Om dess idéer varit oförändrade hade den inte funnits bland oss i dag.

Sedan åtminstone 1950-talet har många kristna bögar och andra som stött lagreformer eller vänt sig emot homofobi försökt försvara kristendomen gentemot anklagelsen att den varit den främsta förtryckaren av homosexuella. ”Skyll på samhället, inte på religionen”, har de sagt.³⁶ Genom att på nytt analysera den gamla judendomen och den tidiga kristendomen, har de visat att vissa texter har feltolkats i hundratals år. Men de har kanske lyckats lägga en dimridå av vetenskapliga diskussioner över ämnet och dolt den verkliga och effektiva roll som den

³⁵ Dover s 171-184; Boswell s 77. Termen ”lesbisk” användes aldrig under antiken specifikt i betydelsen en kvinna som har sex med en annan kvinna. Det kunde inkludera den betydelsen, eftersom det betydde en sexuellt lössläppt kvinna i allmänhet. Mytilene på Lesbos var en av Athens regelmässiga fiender, och athenarna använde ”lesbisk” för att antyda låg moral.

³⁶ Både Bailey och Boswell intar den ståndpunkten i böckerna nämnda ovan.

religiösa ideologin har spelat i det sexuella förtrycket. Kristendomen som ett system av idéer och institutioner deltog helt och fullt i det sexuella förtrycket redan från början. Vad vi måste fråga oss är, vilket sexuellt förtryck och varför?

Även när alla felaktigheter i moderna översättningar tagits bort ur *Gamla testamentet* (en samling judiska texter som de kristna accepterat som guds ord), står det klart att den forntida judendomen förbjöd sex mellan män, åtminstone från 5 00-talet fvt där *Tredje Mosebok* föreskrev dödsstraff (20:13: ”Om en man ligger hos en annan man såsom man ligger hos en kvinna, så göra de båda en styggelse; de skola straffas med döden, blodskuld låder vid dem”). Men denna ”Helighetsregel” i *Tredje Mosebok* hotade med dödsstraff för en rad andra sexuella överträdelser som äktenskapsbrott (hor), sex med djur och samlag mellan ingifta vuxna (t ex svärfar och svärdotter), och ingen verkar veta hur ofta någon av dessa hotelser sattes i verket.

Den bibliska berättelsen om Sodom och Gomorra, kring vilken mycket av den sentida homofobin har centrerats, nämner inte homosexuella relationer och har aldrig tolkats så förrän under den tidigaste kristna tiden. Flera av den tidens judiska och kristna författare visar en särskild avoghet gentemot förhållanden mellan män och pojkar. Detta kan delvis förklaras av de judiska nationalisternas fientlighet mot de grekiska imperialisternas försök att hellenisera Israel (vilket stöddes av många ur den infödda aristokratin) under de två föregående århundradena. När delar av aristokratin försökte avskaffa omskärelsen för att kunna delta i de grekiska idrottstävlingarna, väckte det de fanatiska chasidéernas fientlighet. När judarna blev självständiga från Grekland år 164 fvt, stärkte det motviljan mot den grekiska kulturens fysiska och sexuella särdrag.³⁷

Ämnet homosexualitet nämns aldrig i evangelierna, vilka sägs vara Jesu ord, men det fördöms klart hos Paulus, som var ganska negativ till alla slags sexuella relationer. Paulus fördömde både den aktiva och den passiva rollen i förhållanden mellan män och förkastade också troligen sex mellan kvinnor (även om teologerna har grälat om detta i åtminstone 1500 år).³⁸ På samma sätt som hos judendomen följdes det uråldriga förbudet inte särskilt hårt. Många kommentatorer har visat att mycket annat också var förbjudet, som att t ex lura av de fattiga deras pengar, något som de kristna inte har följt särskilt väl under historien.

Från den kristna erans tredje århundrade blev de kristna emellertid alltmer högljudda i fördömandet av andra människors sexuella vanor. Clemens av Alexandria, Johannes Chrysostomos och Augustinus bidrog alla till den elakartade smittohärd från vilken den senare kristna homofobin har alstrats.³⁹ Men det är viktigt att inse att det inte alls var samma sak som dagens homofobi. Vissa typer av syndfull njutning fördömdes, inte en särskild sorts människor, och de kristnas måltavla var mycket större eftersom de vände sig mot *all sex som inte var barn-alstrande*, inte bara homosex. Alla de stora kristna filosoferna under denna tid hävdade att ”sex för något annat syfte än att avla barn är att våldföra sig på naturen” (Clemens av Alexandria). Anal- och oralsex mellan män och kvinnor, födelsekontroll och abort fördömdes enligt den av gud bestämda läran om ”naturlig” sex som ett idealiskt mönster.⁴⁰

Som idé går begreppet ”naturlig sex” tillbaka på de gamla grekiska filosoferna och det är sant att kristendomen vilar lika mycket på denna tradition som på sitt judiska ursprung.⁴¹ Men det skiljer en värld mellan de levnadsregler som påbjöds för den grekiska härskande eliten och de kristnas beslutsamhet att införa rent barn-alstrande sex för hela det romerska rikets befolk-

³⁷ Bailey a.a. s 1-37; se också M Grant, *The History of Ancient Israel* (London 1984).

³⁸ Bailey a.a. s 37-38; Boswell a.a. s 91-117. När Boswell ska kommentera romarbrevet faller han i fällan att tillskriva en antik författare moderna uppfattningar om en homosexuell ”natur”.

³⁹ Boswell a.a. s 137-166.

⁴⁰ Boswell a.a. s 147, 11-15.

⁴¹ Foucault a.a. s 220-222; Bullough a.a. s 159-174.

ning. Kristendomen lånade idéer från tidigare traditioner, men den utvecklades på det sätt den gjorde, eftersom den erbjöd en förklaring och en lösning på problemen under romerska rikets sista tid — en lösning som bidrog till rikets omvandling snarare än dess frälsning.

Under 200-talet evt drabbades det romerska riket av den första vågen av katastrofer. Militära nederlag, pest och hungersnöd skakade staten, vilket ledde till politisk instabilitet och befolkningsminskning. I ett försök att lösa problemen dammade man av kejsar Augustus' moral-lagar, som ursprungligen tillkommit för att tvinga den gamla romerska statsaristokratin att gifta sig och skaffa legitima barn. De utvidgades till att bestraffa sex mellan män, som definitionsmässigt är ett förhållande utanför det barnalstrande äktenskapet.⁴²

Den nya politik som kejsar Diocletianus (284-305) införde innebar att bönder, hantverkare och ämbetsmän som ärvt sina poster eller yrken inte fick byta yrke — de skulle stanna kvar och skaffa barn. Men på grund av den hårda beskattningen och den obligatoriska krigsskatten ledde lagarna bara till att allt fler bönder flydde från jordarna och hantverkare från städerna. Slavuppfödning, som blivit allt vanligare när inga fler erövringar gjordes, räckte inte till för att skaffa den arbetskraft som krävdes för att hålla den härskande klassen flytande, eftersom den var alltför dyrbar i förhållande till det överskott den kunde generera på den existerande teknologiska nivån.⁴³ I början av 400-talet närmade sig romarriket ett sammanbrott; det bröts ner inifrån och angreps utifrån av barbarer. Det var under dessa förhållanden som kristendomen slutligen segrade som den officiella — och enda — religionen.

De romerska städerna föll samman och den livsstil de representerade dog ut, allt eftersom ekonomin och politiken kom att domineras av de stora jordbruksegendomarna och de män som ägde dem. Barbarernas invasion beseglade förändringarna. Men det handlar inte om något sammanbrott för ”civilisationen” i vid bemärkelse: det innebar inte en återgång till ett mer primitivt samhälle. Det var absolut nödvändigt för vidare materiell utveckling att landsbygden blev av med den blytung börd som det innebar att försörja de gamla städerna med undermålig teknologi och ett extremt högt skattetryck.

Mot slutet av romartiden började det på landsbygden växa fram ett nytt produktionssätt, som grundades på livegenskap: en uppsättning sociala och ekonomiska förhållanden vars grundläggande princip var att de som brukade jorden var bundna till herrarnas jord och tvungna att reproducera sig. I gengäld för avsevärt minskade ekonomiska bördor (jämfört med de tidigare fria bönder som krossats av skatterna) och rätten att gifta sig och skaffa barn (jämfört med slaverna under romarrikets första tid), blev odlarna livegna och förhållandet mellan jordägare och livegna utgjorde grunden för de efterföljande nya stater som uppkom efter Västroms fall i slutet av 400-talet och de feodala regimer som uppstod under medeltiden.⁴⁴

Kristendomen framställde sig naturligtvis inte som en ekonomisk eller social reformrörelse. Den framträdde som en andlig, teologisk och magisk förklaring, där de romerska gudarna inte lyckats rädda staten men den där den kristne guden kunde rädda de människor som stödde det kristna prästerskapet, regelbundet deltog i deras ritualer och följde de kristna sexuella moral-reglerna. Både massorna och härskarna vände sig till den som till ”hjärtat i en hjärtlös värld” och som om den vore ett sätt att göra den värld de levde i begriplig.

Många historiker har menat att kristendomen har haft en fullständigt negativ attityd till sex och till och med till barnalstring. Kyrkofäderna betraktade celibatet som något överlägset äktenskapet, liksom Paulus hade gjort. Andra, som Augustinus, ansåg att de dödas själar snart inte längre skulle få plats i himlen och att människorna därför inte längre behövde skaffa sig

⁴² Bailey a.a. s 67-69.

⁴³ P Anderson, *Passages from Antiquity to Feudalism* (London 1974) s 82-103. [Boken finns i svensk översättning: *Övergångar från antiken till feodalismen* (1:a uppl 1977), s 77ff]

⁴⁴ C Wickham, *The Other Transition: From the Ancient World to Feudalism, Past and Present*, 103 (1984) s 3-36; De Ste Croix a.a. s 237-259; Anderson a.a. s 128-142.

barn. Men för folket, i motsättning till det högre prästerskapet, betonade det kristna budskapet tydligt vikten av att gifta sig och mannens och hustruns skyldighet att uppfylla sina sexuella förpliktelser och skaffa barn. Jämfört med andra sekter vid den tiden, såsom manikéerna⁴⁵, som vände sig mer mot sex för att skaffa sig barn än annan sex (eftersom den fångade själens renhet i köttets rena ondska), utvecklade kristendomen en sexualitetens ideologi som överensstämde med livegenskapens och den jordägande klassens framväxt.⁴⁶

Inget annat samhälle verkar ha genomgått en så dramatisk övergång från ett system som i så hög grad byggde på en icke-infödd arbetskraft till ett där det var så nödvändigt att säkra en infödd befolkning. Därför är den kristna inställningen till icke barnalstrande sex inte en irrationell faktor, ingen joker i historiens lek, utan resultatet av specifika materiella villkor under den epok som förde den till makten. Det handlar inte om homofobi i modern bemärkelse. De som letat efter fördömanden av homosexuella förhållanden i civil- och kyrkolagarna i det senromerska riket och under tidig medeltid har ofta antagit att sådana vaga fraser som ”de som kopulerar mot förnuftet” i Påbudet från Ankyra (år 314) är en sorts omskrivning för homosexualitet.⁴⁷ I själva verket är det fullständiga fördömandet av all icke-barnalstrande sex seriöst och medvetet, och det var inte förrän i modern tid som något västerländskt kristet samhälle hade lagar som särskilde homosexuella förhållanden från andra liknande lagöverträdelse.

Germanernas och andra folks invasioner fick det romerska riket på fall under 400-talet och kastade Europa in i en social och politisk villervalla samtidigt som de påskyndade övergången till ett feodalt samhälle. Den katolska kyrkan utövade stor ekonomisk och politisk makt, med en internationell organisation och en gemensam kultur i ett Europa som splittrats upp i ett antal kunga- och furstendömen.

Med undantag för västgoterna i Spanien var inte de nya ”barbariska” härskarna fientliga till homosexuella förhållanden. I en del av krigarkulturerna var förhållanden mellan pojkar och män accepterade, även om det finns tecken på att anklagelsen om sexuell passivitet var högst förolämpande för en man. När dessa folk kristnades accepterade de också det kristna förbudet mot homosexuella förhållanden tillsammans med annan ”onaturlig” sex, men de verkar ändå inte ha tagit särskilt allvarligt på det.⁴⁸ Under den tid som i historien kallas ”de mörka århundradena” i Västeuropa (ca 500-800), härskade våldet och grymheten, men homosexualitet förföljdes inte såvitt vi vet och denna liberalisering varade i ytterligare flera århundraden.

Från omkring 700- till 1100-talet var homosexualitet inte särskilt illa sedd i Västeuropa. Ordet ”sodomi” användes för att beskriva ett stort antal sexuella synder: missionären Bonifatius på 700-talet innefattade i ”sodomitisk lust” incest, promiskuitet, äktenskapsbrott och sex med nunnor eftersom de alla var exempel på fel ställen att spilla sin säd på. Sex mellan män, och ofta mellan kvinnor, nämns i de katolska biktböckerna som något som den ångerfulle och bekännande syndaren måste göra bot för, men boten var inte särskilt stor i jämförelse med andra synder. Biktböckerna tar upp hundratals detaljerade synder, med en glidande bot-skala efter hur allvarlig och frekvent synden var. John Boswell visar på några btskalor, där analt samlag bestraffades mindre hårt än heterosexuella äktenskapsbrott. I en biktbok tycks alla sexuella handlingar förutom anala samlag mellan män ha varit ”lika allvarliga som att utmana en vän på dryckeslag eller ha samlag med sin brud inom två veckor efter att ha mottagit nattvarden”.⁴⁹

⁴⁵ Manikeism, ursprungligen persisk religion från 200-talet som starkt betonade kampen mellan ljus och mörker och religionen som människans enda frälsning från mörkret. Levde länge kvar i vissa kristna sekter.

⁴⁶ P Brown, *The World of Late Antiquity* (London 1971).

⁴⁷ Boswell a.a. s 170-180; Bailey s 67-81.

⁴⁸ Boswell a.a. s 183-184.

⁴⁹ Boswell a.a. s 202-206.

Under dessa århundraden förekom det ömma och till och med passionerade homosexuella förhållanden i munk- och nunnekloster, där en liten bildad elit med kunskap om den antika litteraturen tog upp och imiterade dess homoerotiska form i brev och dikter till varandra. Moderna katolska historiker har hävdat att dessa passionsuttryck var rent platoniska.⁵⁰ Poängen här är inte bara att mycket av litteraturen är alltför uttalat fysisk för att detta ska vara trovärdigt, utan att inget samhälle med en uttalad uppfattning om och skräck för homosexualitet, såsom de har utvecklats i det moderna samhället, skulle ha tolererat att detta pågick.

Exempelvis var abbot Ailreds av Rievalux kärlek till sina munkar, i synnerhet de unga och vackra, berömd på sin tid, det vill säga under 1100-talet. Till skillnad från många andra abbotar, tillät och uppmuntrade Ailred sina munkar att hålla hand, eftersom han trodde att jordisk kärlek var ett steg på vägen till guds kärlek. Han erkände att han i sin ungdom understundom inte lyckats skilja mellan ”kärlekens sötma och lustens orenhet”, och när hans favoritmunk avled skrev han: ”Några kan av mina tårar döma att min kärlek var för köttslig. Låt dem tycka vad de vill...” När han var gammal och döende lät han bygga en speciellt stor säng så att alla hans favoriter kunde ligga där tillsammans med honom. En modern psykolog skulle utan tvivel varna unga munkar att hålla sig på långt avstånd från en sådan farlig och snuskig gammal gubbe! Ändå fördömdes inte Ailred; tvärtom var han beundrad och lovordad av den strängaste av 1100-talets helgon, Bernhard av Clairvaux, till vilken han dedicerade sina skrifter om kärlek.⁵¹

Även om Petrus Damiani och andra under 1000-talet började författa rasande stridsskrifter mot sexuella förhållanden mellan män (och det bör noteras att Damiani vände sig lika häftigt mot sodomini som mot att de kristna använde sig av förnuftet), ignorerades de eller tonades de ner av kyrkans ledning, som då var fullt upptagen av sin kampanj mot att präster gifte sig istället för munkars och nunnors homoerotiska förhållanden.⁵²

John Boswell hävdar att det under 1100-talet var vanligt med sex mellan män och pojkar och att det vuxit fram en ”homosexuell subkultur” i många europeiska städer. Han pekar på den homoerotiska litteraturen, hänvisningar till manlig prostitution och bruket av vissa ord som ett slags kod: *Ganymedes*⁵³ för en yngling, *ludus* (”Fia med knuff”) för raggning av pojkar.⁵⁴ Han har hittat nya versioner av den klassiska litterära form på vilken de älskande pojkarnas och kvinnornas förtjänster avhandlades. Åtminstone en av dem, *Tävlingen mellan Ganymedes och Helena*, som är ett poem från 00-talet som återfunnits i många avskrifter i hela Västeuropa, är inte ett upprepande av den klassiska formen, eftersom personerna i sådana stycken under antiken alltid var två manliga älskare och inte en pojke och en kvinna.⁵⁵

Vid den tiden hade kyrkans kontroll över sexualiteten i praktiken försvagats och det var inte många som brydde sig om dess formella förbud. Före slutet av 1000-talet lyckades påvedömet inte påtvinga den kristna adeln monogami, prästerskapet celibat eller bönderna avhållsamhet före äktenskapet. (Det sista skedde mycket senare.) Omkring år 1200 hade den ekonomiska utvecklingen och de sociala förändringarna brutit ner många av det tidiga medeltida samhällets materiella hinder. Befolkningstillväxten, allt större uppodlade områden, kolonialiseringen av nya områden i östra Europa samt städernas och handelns tillväxt hade brutit adelns kontroll över godsen och biskoparnas kontroll över städerna. Den informella undervisningens tillväxt inom kyrkan drev fram ett skikt av intellektuella som öppet debatterade sådana frågor som förhållandet mellan tro och förnuft och huruvida guds existens kunde bevisas. Även om

⁵⁰ Boswell a.a. s 187-193; J Leclercq, *Monks and Love in Twelfth-Century France* (Oxford 1979).

⁵¹ Boswell a.a. s 220-226.

⁵² Boswell a.a. s 210-116.

⁵³ Enligt de grekiska myterna blev Zeus kär i en yngling som var vackrare än någon annan levande man – Ganymedes. ö.a.

⁵⁴ Boswell a.a. s 243-268.

⁵⁵ Boswell a.a. s 381-92.

kapitalismen bara hade framträtt i sin tidigaste och mest grundläggande form, ledde denna handelskapitalism som var utmärkande för alla feodalsamhällen till att bönderna och hantverkarna producerade alltfler varor och som en följd därav ökade kraven på individens frihet, vilket hotade bryta ner de feodala strukturerna för social kontroll.⁵⁶

Under 1200-talet inledde kyrkan och de nya fursten-och kungadömena en omfattande mot-offensiv för att hålla den nya samhällsutvecklingen under kontroll. Då korstågen i Mellan-östern misslyckats, riktades våldet inåt i Västeuropa — först mot judar och kättare, med kulmen i häxjakterna från 1400- till 1600-talet. Allt detta kan ses som en del av en långvarig repressiv reaktion från den härskande feodalklassen och dess prästerliga tjänare mot hotet om social och intellektuell förändring. Reaktionen föregicks inte av en ekonomisk kris; den började mitt under den medeltida expansionens skördetid. Men de ekonomiska kriserna och farsoterna under 1300-talet intensifierade den och gav dess sexuella aspekter ytterligare innebörder.

Barnalstrande sex stod åter i första rummet i kampanjen för social kontroll och familjen hade en central roll för att stärka den traditionella ordningen. Även om familjen som ett verktyg för politisk och ideologisk kontroll i det feodala samhället var underordad andra institutioner som godset, kyrkan och gillet, blev dess roll alltmer betydelsefull när de övriga institutionerna försvagades under senmedeltiden. Men familjens främsta betydelse från nedgången för antikens slavsamhälle fram till den industriella revolutionen var den som basenhet för produktion och egendomsägande. Bonde- och hantverkarhushållen var fortfarande de grundläggande ekonomiska samhällsenheterna, medan den egendomsägande familjen var central för såväl feodaladeln som den framväxande bourgeoisie. Motoffensiven under senmedeltiden visar på en beslutsamhet att hålla lekmännen strikt inom familjeramen, medan prästerskapet skulle utsättas för en mycket hårdare kontroll av kyrkan.

Intellektuellt växte det fram en ny syntes av antik filosofi och kristen lära i de universitet som inrättats under kyrkans och statens kontroll under 1100-talet. Denna återupprättade betydelsen av naturen som ett idealt mönster och föreställningen om den "onaturliga" synden som central för den kristna uppfattningen om sexualiteten. Detta synsätt definierades som ortodox religiös doktrin. Onaturlig sex föll nu under misstanken om kätteri och hädanefter användes ordet sodomi (på engelska bug ger, ett tillmäle som ursprungligen användes om de manikeiska kättarna, eftersom deras åsikter antogs komma någonstans så utländskt ifrån som Bulgarien) för alla anala samlag.

Kyrkoråden skärpte straffen för "onaturlig sex" och de nya sekulariserade staterna samarbetade. Dödsstraffet för sodomi eller anala samlag nämndes i alla viktiga lagtexter i 1200-talets Europa. I England stadgar en standardtext i allmän civilrätt baserad på sedvanerätt från det sena 1200-talet dödsstraff för sex med judar, djur eller det egna könet — samma gäller för mordbrand, trolldom, avfall från tron och äktenskapsbrott med ens herres hustru.⁵⁷

I de italienska stadsstaterna började de nya tiggarmunkarna, vilkas uppdrag var att predika ånger och bot i städerna, i sin "Stora Halleluja"-kampanj på 1220-talet att högljutt kräva lagar mot kättare, judar och sexuella förbrytare. När sådana lagar kom ur bruk eller avskaffades, ropade de ännu högre. En ny lagstiftningsvåg mot sexualbrott kom under femtonhundratalet, när konflikterna mellan kyrkan och staten eller mellan centralmakten och de lokala myndigheterna ledde till att statens kontroll stärktes, t ex i 1533 års sodomilagar i England och Kejsar Karl V:s konstitution för Tyskland år 1532.

Under senmedeltiden och början av den nya tiden, jämställde lagstiftningen mot "sodomi" alltid outtalat och ibland uttalat sexuella brott som tidelag och heterosexuella anala samlag

⁵⁶ M Keen, *The Pelican History of Medieval Europe* (1969) s 84-102; R I Moore, *The Formation of a Persecuting Society: Power and Deviance in Western Europe, 950-1250* (Oxford 1987); G Duby, *Medieval Marriage: Two Models from Twelfth-Century France* (Baltimore 1978).

⁵⁷ Boswell a.a. s 292; H Montgomery Hyde, *The Other Love* (London 1970) s 37-38.

med manlig och kvinnlig homosexualitet. I Florens till exempel dömdes kvinnor och minderåriga pojkar som underkastat sig anala samlag till samma straff (att nakna löpa gatlopp), och i straffskalan utmättes straff för en rad brott, enligt hur ofta de begåtts och om den ena parten var gift eller inte.⁵⁸

De flesta historiker har ifrågasatt huruvida dessa lagar verkligen tillämpades: det råder knappast något tvivel om att det engelska civilrättsliga dödsstraffet mot sodomi inte utdömdes, och även under 1533 års lagar var fallen mycket sällsynta fram till slutet av 1600-talet. Andra har noga studerat de oerhört omfattande rättsprotokollen från det medeltida och nya tidens Europa och funnit att det under vissa tider och på vissa orter förekommit regelrätta avrättningar. Louis Crompton har kommit fram till omkring 400 avrättningar i åtta länder under fem århundraden långt ifrån det "folkmord på homosexuella" som han menar har förekommit, men absolut ingen försumbar siffra. Det är ingen myt att män (och ibland även kvinnor) brändes till döds för homosex under medeltiden och den tidiga nya tiden, även om förföljelserna var mycket oregelbundna och ofta tycks ha utbrutit på grund av politiska eller religiösa spänningar, då en sexualitet som i normala fall fick passera angreps.⁵⁹

Andra myter har uppstått kring den stora häxjakt som svepte över Västeuropa från 1400- till 1600-talet, då omkring 100 000 människor — av vilka 80 procent var kvinnor — avrättades. En av de hemskaste akterna i häxjakspropagandan, *Malleus Maleficarum* (Häxhammaren) författad av de tyska dominikanermunkarna Kramer och Sprenger (1484), visade ett missstroende mot och en fruktan för den kvinnliga sexualiteten som genomsyrade häxjakten. De angav flera skäl till varför fler kvinnor än män blev häxor: kvinnornas svaga intellekt och viljekraft, deras fallenhet för svartsjuka och hämnd; men också att en kvinna är "mer köttslig än en man... All häxkraft kommer från köttets lust, vilken hos kvinnan är omätlig".⁶⁰

Häxjägarna var besatta av föreställningen om sexuell perversion, framför allt på kontinenten där tortyr regelbundet förekom och exempelvis ledde fram till bekännelser från mycket gamla kvinnor att de hade kysst djävulens arsle eller blivit utsatta för analsex av honom. Men besattheten fokuserades inte på förhållanden mellan kvinnor eller mellan män: i centrum för besattheten låg uppfattningen att kvinnans sexualitet förrådde den mänskliga rasen genom samlag med djävla; inte att kvinnor hade sex med varandra. Det kan ha funnits sexuella övertoner i anklagelsen att äldre häxor försåg djävulen med yngre häxor, liksom det fanns i inställningen till kopplerskor i allmänhet. Men de historiker som mer eller mindre fabulerat om att homosexuella också drabbades av häxjakten övertolkar bevisen otroligt mycket.⁶¹

Kyrkans och statens kamp för social kontroll under senmedeltiden tog sig många uttryck, och de som framför allt ser den som ett uttryck för homofobi underskattar den delvis. En mycket omfattande sexualskräck uppstod samtidigt med uppfattningen om den naturliga världen som våldsam och farlig och som hela tiden hotade att dra mänskligheten ned i fördärvet — väsensskilt från det som vissa i dag tror att "nära naturen" innebar under medeltiden. Onaturliga handlingar, sataniska och sexuella, uppfattades som en inbjudan till naturen att svara med katastrofer som farsoter, storm och hungersnöd och till att själv bli utsatt för guds straff.⁶² Det handlade fortfarande om icke-barnalstrande sex i allmänhet och inte speciellt om homo-

⁵⁸ M Goodich, *The Unmentionable Vice, Homosexuality in the Later Medieval Period* (Santa Barbara 1979) s 77-88; Boswell a.a. s 286-293.

⁵⁹ I Crompton, 'The Myth of Lesbian Impunity' i S J Licata och R P Petersen (red): *The Gay Past. A Collection of Historical Essays* (New York 1985) s 16-17; Boswell a.a. s 293; Goodich a.a. s 85.

⁶⁰ J O'Faolain och L Martines, *Not in God's Image: Women in History* (London 1973) s 220-221.

⁶¹ J Klaitz, *Servants of Satan. The Age of Witch Hunts* (Bloomington 1985) s 48-85; G R Quaife, *Godly Zeal and Furious Rage. The Witch in Early Modern Europe* (London 1987) s 97-112; R Muchembled, *La Sorcière au Village* (Paris 1979) s 132-137; Lyndal Roper, 'Mothers of Debauchery: Procuresses in Reformation Augsburg', *German History*, 6 (1988) s 1-19.

⁶² K Thomas, *Man and the Natural World* (Harmondsworth 1984) s 39, 97-98, 118-119, 133-134; Alan Bray, *Homosexuality in Renaissance England* (London 1982) s 13-32.

sexualitet: åtal för tidelag var under vissa tider vanliga på landsbygden och de inblandade djuren dömdes och avrättades nästan alltid tillsammans med de mänskliga utövarna.⁶³ I städerna råder det emellertid ingen tvivel om att när den tidiga nya tidens sodomilagar tillämpades, drabbades framförallt män som hade sex tillsammans.⁶⁴

Av alla perioder är renässansen den vars homosexualitet är mest omtvistad. Enligt vissa historiker betraktades sex mellan män med största fasa och det västeuropeiska samhället visade ”en mycket stark fruktan eller aversion mot 'abnorm' sexualitet”. Enligt andra tolererades den av de flesta och var en starkt bidragande orsak till att det åstadkoms så stora insatser inom konst och litteratur då. Det råder i dag inget tvivel om att framträdande personer som Michelangelo och Leonardo da Vinci uttalat föredrog det egna könet och den förre var troligen rent homosexuell; ändå visar varje undersökning av de stora italienska städerna att straffen för sodomi var hårda och att de dessutom tillämpades ofta. Kung James I av England kunde både fördöma sodomi som ett brott ingen kung någonsin skulle benåda, och öppet stoltsera med sina egna kärleksaffärer med manliga hovmän.⁶⁵

Alan Bray menar att denna motsättning kan förklaras av den annorlunda roll som manlig homosexualitet hade i ideologin och i den sociala strukturen i England under renässansen jämfört med vår egen tid. Å ena sidan ansågs ”sodomi” allmänt omfatta både sex med djur och heterosexuella samlag och betraktades som en excessens och oordningens synd, ett tecken på osedlighet i allmänhet snarare än vissa individers sexuella preferenser. Samme man kunde anklagas för sodomi, incest och äktenskapsbrott; och den unge rucklaren med sin älskarinna på ena armen och sin prostituerade ”glädjepojke” på den andra var en återkommande bild av den allmänna sedeslösheten. Som en symbol för ondska förkastades sodomi, på samma sätt som kätteri och trolldom, som en förolämpning mot gud och naturen, vilken skulle utsätta hela samhället för en fruktansvärd vedergällning.

Å andra sidan, när sex mellan män förekom var det integrerat i den existerande sexualiteten. Den grundades på familjehushållet med husbonde, matmor, barn och tjänare, och på dubbelmoralen i synen på mäns och kvinnors sexualitet. Affärer mellan gentlemän och deras unga pager eller favoriter, mellan husbönder och betjänter, mellan äldre och yngre tjänare, eller mellan salongslejon och prostituerade pojkar, hade alla sina paralleller i förhållandet mellan män och kvinnor. Att det var vanligt med sena äktenskap i de lägre klasserna och arrangerade äktenskap inom aristokratin, innebar att homosexuella förhållanden inte var sällsynta. De utövades före äktenskapet eller vid sidan om, som de utomäktenskapliga förhållandena med kvinnor. Förhållanden som passade in i detta mönster ledde mycket sällan till åtal, såvida inte de väckte uppmärksamhet på grund av föräldrarnas klagan, skadeglädje eller att det störde friden.⁶⁶

Bray hävdar att samhällsklimatet i England hade förändrats mot slutet av sextonhundratalet. I *molly houses* i London i slutet av 1600- och början av 1700-talen, växte en manlig homosexuell subkultur fram med regelbundna träffpunkter, pubar och ”svartklubbar” där män drack och dansade tillsammans, flirtade med varandra, hade ”drag”-dance; uppträdde feminint och hängav sig åt att ”krama, kyssa och kittla varandra som om de vore en blandning av lättfär-

⁶³ E W Monter, 'Sodomy and Heresy in Early Modern Switzerland', Licata och Petersen a.a. s 47-49; Quaipe s 46.

⁶⁴ Monter a.a. s 41-55; Crompton a.a. s 16-17.

⁶⁵ C Bingham, 'Seventeenth-Century Attitudes towards Deviant Sex', *Journal of Interdisciplinary History*, 1 (1970-71) s 447-468; G Ruggiero, 'Sexual Criminality in Early Renaissance Venice', *Journal of Social History*, 8 (1974-75) s 23; B R Burg, 'Ho Hum. Another Work of the Devil: Buggery and Sodomy in Early Stuart England', Licata och Petersen a.a. s 69-78; A L Rowse: *Homosexuals in History* (London 1977) (denna bok saknar totalt notapparat och beskrivs träffande av Jeffrey Weeks som hyllande principen att ”all historia är de stora drottningarnas historia”); G Brucker, *The Society of Early Renaissance Florence* (New York 1971) s 201-206; C Bingham, *James VI of Scotland* (London 1979) s 50-51, 14647, och *James I of England* (London 1981) s 80, 135, 160-161.

⁶⁶ Bray a.a.s 13-80.

diga män och kvinnor”, som en samtida beskrev det.⁶⁷

Från 1690-talet och framåt angreps då och då *molly houses* av sällskap för ”ett anständigt uppförande”. Stämningen piskades upp av tidningar och pamfletter och det hela resulterade i räder, rättegångar och avrättningar. Bevismaterialet visar att de inblandade männen tillhörde de arbetande i London: mästare, gesäller och lärlingar som representerade de flesta av stadens tillverknings- och servicenäringar. Från en rättegång har vi kanske den första röst som höjdes till försvaret av den sexuella friheten i Englands historia: ”Jag anser inte att det är något brottsligt i att göra vad jag vill med min kropp”, sade William Brown, en ung arbetare som lurats i fällan av en man som han trodde att han kände och blivit arresterad.⁶⁸

Det står helt klart, hävdar Bray, att någonting hade förändrats. Men samtidigt som han ser svaret i den ”mentalitetens revolution” som ägde rum under det sena sextonhundratalet parallellt med den vetenskapliga revolutionen, och Randolph Trumbach förklarar den med ”reorganiseringen av könsidentiteten som skedde som en del av uppkomsten av en modern västerländsk kultur”, undviker båda frågan om den politiska och sociala revolutionen i 1600-talets England.⁶⁹

De borgerliga revolutionerna 1649 och 1688 hade ställt frågan om individens frihet, i synnerhet i religiösa och ekonomiska frågor, och tydligt minskat statens inblandning i dessa områden. En del av de radikala under 1640-talet hade också hårdare betonat den personliga och sexuella friheten. ”Var och en i det han är sig själv har egen hög moral, annars skulle han inte kunna vara sig själv”, hade *levellern* (utjämnaren)⁷⁰ Richard Overton skrivit, och hävdad rätten att bestämma över sig själv. ”Alla handlingar som du utför i ljus och kärlek, är lätta och vackra... Oavsett vad den Heliga skrift, helgonen och kyrkan säger, om du inte själv inom dig fördömer dig, skall du heller inte fördömas”, sade *rantern* (predikaren) Lawrence Clarkson. Sådana åsikter fördömdes oftare från predikstolarna än de spreds och förordades i radikala pamfletter och från mun till mun. Hur trångsynt och manligt inriktad levellers' uppfattning om rätten att bestämma över sig själv än visade sig vara och hur uteslutande heterosexuell ranter' krav på sexuell frihet än var, kan vi tydligt höra ekot av dem i William Browns ord.⁷¹

Lika betydelsefull är framväxten av små verkstäder i delar av det sena 1600-talets England och London, där tillverkningen inte längre organiserades utifrån hushållet och där gesällerna började bilda sina egna organisationer och till och med strejka. För alltför många arbetare började avskiljandet av arbetet från hemmen redan före den industriella revolutionen; ändå var hushållsekonomin fortfarande den långt viktigaste inom jordbruket och i de manufakturverksamheter som organiserades i hemmen och inte i verkstäder. Under denna period började det egna livet utanför arbetstiden brytas loss från det gamla patriarkala hushållet, och män som William Brown kunde tycka att vad han gjorde utanför arbetsplatsen bara angick honom. Samtidigt var det uppenbart att myndigheterna inte tyckte så, och staten ingrep för att reglera det som tidigare varit fädernas ansvarsområden.⁷²

Molly houses och deras fiender utgjorde brännpunkten för diskussionen om manlig homosexualitet i 1700-talets England, och vissa nya teman började framträda. Ett var det omanliga hos mollies, vilket kom att förknippas med deras sexuella handlingar. Detta kan tyckas förbåda senare idéer om sexuell perversion, men den beskrevs fortfarande undantagslöst som

⁶⁷ Bray s 81-114; Trumbach, 'London Sodomites', s 15-18.

⁶⁸ Bray s 113-114; Trumbach s 19.

⁶⁹ Bray s 81-114; Trumbach, 'Sodomitical Subcultures, Sodomitical Roles', i R P Maccubbin (red), *'Tis Nature's Fault; Unauthorized Sexuality during the Enlightenment* (Cambridge 1987) s 118.

⁷⁰ Levellers och ranter var radikala sekter under engelska revolutionen. Ö.a.

⁷¹ C Hill, *The World Turned Upside Down* (Harmondsworth 1975) s 215; C B Macpherson, *The Political Theory of Possessive Individualism* (Oxford 1962) s 137-142

⁷² C Hill, *The Century of Revolution* (London 1961) s 204-208; C R Dobson, *Masters and Journeymen. A Prehistory of Industrial Relations, 1717-1800* (London 1980).

något artificiellt och icke medfött. 1709 hävdade en pamflettskrivare att dessa män härnade ett feminint beteende ”för att dölja sina naturliga känslor [som män] för det täcka könet och för att väcka onaturliga lustar”. 1736 skrev en jurist att ”det är sällan som en person som funnits skyldig till att på ett så onaturligt sätt missbruka sin fortplantningsförmåga efteråt bryr sig om kvinnor”. Ingen av dem uttrycker en modern uppfattning om homosexualiteten, och den sistnämnde hävdar faktiskt att ointresset för kvinnor är en följd av, och inte orsaken till, ett onaturligt uppförande.⁷³

1813 hävdade en pamflett om Vere Street-affären (en raid mot en Londonpub som följdes av flera avrättningar) att även om ”det allmänt och helt naturligt antas att de som är besatta av sådana passioner ofta är mycket omanliga människor” visade det faktum att en grenadjär på 180 centimeter kunde stå ”brud” till en man som var hälften så lång och att ”en atletisk sjöman, en herkulisk bärare och en döv smed” hade tagit sig berömda horrors namn, att sådana antaganden var felaktiga. Han berättade också en historia om att männen på Vere Street-klubben hade funnit nöje i att rituellt förlöjliga sina frånvarande fruar.⁷⁴

Det handlar inte om någon modern uppfattning om homosexualitet — även om det i den sistnämnda framskymtar att folkliga föreställningar låg mycket närmare dagens uppfattningar än de intellektuellas teorier. Men det finns åtminstone ett exempel från 1700-talet på något som låg mycket nära homofobi i dess mest bokstavliga mening: skräcken för kontakt med någon av samma kön. Författaren till en pamflett från 1749 medger att ”jag blir djupt upprörd och förargad när jag ser två damer falla i varandras armar och liderligt kyssa varandra. Ändå är åsynen av två motbjudande karlar som håller och kramar varandras händer och kysser varandra ömt än mer avskyvärd”.

Det dröjde förmodligen innan respektabla engelsmän upphörde att hälsa varandra med kramar och pussar (och ännu längre innan kvinnorna gjorde det), men flera tyska författare noterade en tydlig skillnad mellan engelska och kontinentala vanor därvidlag under det sena 1700- och det tidiga 1800-talet.⁷⁵

Även om dödsstraff för sodomi varit sällsynt under 1600-talet, ökade antalet i det sena 1700-talets England. Avrättningarna nådde sin kulmen under åren 1806-36, då det i genomsnitt genomfördes två per år. Det var i en tid då dödsstraff för andra brott blev mindre vanligt. Ökade gjorde även antalet beskyllningar för försök till sodomi, och här krävdes inga bevis för att samlagen genomförts: att besöka en viss plats, eller att luras av en lockfågel från ett reformsällskap var tillräckligt. Att mötas ”för att locka varandra att begå en avskyvärd förbrytelse” och att ”i strid mot lagen ta varandras händer i syfte att begå det sodomitiska brottet” är anklagelser som förekom under denna tid. Straffet för detta brott var att ställas vid skampålen, och den allmänna avskyn var så stark att många män fruktade det mer än de fängelsestraff och böter som också utdömdes. År 1780 ställdes en stuckarbetare i London vid skampålen tillsammans med sin partner som var kusk och dog av folksamlingens anstormning. Detta fick Edmund Burke att protestera i parlamentet.⁷⁶

⁷³ I Bloch, *Sexual Life in England* (övers. W H Forstern 1965) s 329, citerar E Ward, *History of the London Clubs* (1709); L Crompton, *Byron and Greek Love. Homophobia in Nineteenth Century England* (London 1985) s 50-51.

⁷⁴ I Bloch, *Sexual Life in England* (övers. W H Forstern 1965) s 329, citerar E Ward, *History of the London Clubs* (1709); L Crompton, a.a. s 50-51.

⁷⁵ Bloch a.a. s 330-332, citerar *Satan's Harvest Home* (1749).

⁷⁶ A N Gilbert, 'Sexual Deviance and Disaster during the Napoleonic Wars', *Albion*, 9 (1977) ss102-109; Crompton a.a. s 31-32; Bloch a.a. s 339-342 med en tidningsskildring av en schavottering.

THE SHAMEFVLL ENDE, OF

Bishop
Atherton,

and his

Proctor
John Childe

John Athertons, biskop av Waterford och Lismore, skamliga slut. Atherton avrättades tillsammans med John Childe, som förmodades vara hans älskare, år 1640. Ur anonym trycksak.

I hela Västeuropa var 1700-talet en tid av motstridiga uppfattningar om sodomi. I den nederländska republiken, inträffade en särskilt hård förföljelse 1730 och 1731, då åtminstone femtionio män avrättades; tjugoen av dem i en liten by. Två män brändes till döds för sodomi i Paris så sent som 1750. I Pennsylvanien, där dödsstraffet för detta brott hade avskaffats som ett utslag av kväkarnas upplysningstänkande 1682, återinfördes det (för svarta år 1700, för alla män år 1718) efter påtryckningar från England.⁷⁷

Men en vittomfattande kritik uppstod som en reaktion på detta barbari. Den franska upplysningens filosofer uppfattade bestraffningen av samtyckande vuxna människor som en vidskeplig kvarleva i klass med kätteri och häxrättegångar. Bland dem var Voltaire, även om han ansåg att homosexuella förhållanden stred mot naturen, och Diderot, som var mycket mer välvilligt inställd till den bisexuella esteticismen hos den "sokratiska kärleken". Beccaria och Bentham hävdade båda att sodomi var ett brott utan offer. Privat skrev Bentham flera essäer i ämnet mellan 1774 och 1824, i vilka han förespråkade en avkriminalisering och kommenterade homofobins irrationella natur.⁷⁸

Dödsstraffet för sodomi avskaffades som en del av den upplysta despotins program i

⁷⁷ Crompton, 'Gay Genocide' s 71-78; A H Huussen, 'Sodomy in the Dutch Republic during the Eighteenth Century', i Maccubbin, *Nature's Fault*, s 169-178.

⁷⁸ Crompton, Byron ss17-53; J D'Emilio, *Sexual Politics, Sexual Communities. The Making of a Homosexual Minority in the United States, 1940-70* (London 1983) s14; M Delon, 'The Priest, The Philosopher and Homosexuality in Enlightenment France', i Maccubbin a.a. s 122-131; Voltaire, *Dictionnaire Philosophique* (red J Benda och R Naves, Paris 1961) s 18-21. Voltaire ansåg att det var lättare att överse med sådana övertramp i varmt klimat men "vad som framstår som enbart en svaghet hos den unge Alkibiades är en motbjudande avvikelse hos en holländsk sjöman eller en moskovitisk gatuförsäljare".

Ryssland, Österrike, Preussen och Toscana, och i den amerikanska revolutionens kölvatten i de flesta av de dåvarande Förenta staterna.

I Frankrike avskaffades straffen för vuxna som en del av den konstituerande församlingens reformering av strafflagen år 1791, mitt under den franska revolutionens konstitutionella fas. Detta var en period av revolutionär optimism bland borgerligheten, där Friheten var lösenordet och revolutionen för en tid blev ”de förtrycktas festival”, när föråldrade lagar och sedvänjor sveptes bort.

”Fransmän!”, proklamerade markis de Sade, ”Ni är alltför upplysta för att inte veta att en ny regim kommer att nödvändiggöra ett nytt sätt att leva.” Det fanns motsättningar inom den borgerliga liberalismen under denna revolutionära epok, för familjen var fortfarande ytterst viktig för borgarklassen, men avkriminaliseringen av homosexuella förhållanden bibehölls i Napoleon Bonapartes lagar (*Code Napoleon*) när revolutionen var över, och dessa efterliknades av flera europeiska länder som påverkats av den franska revolutionen och Napoleons erövringar.⁷⁹

Varför blev då straffen för sodomi hårdare i England, samtidigt som andra länder mildrade dem? Arthur Gilbert har visat att antalet åtal var som flest och att allmänheten var som mest fientlig under Napoleon-krigen, då Storbritannien var isolerat och hotat av militärt nederlag. Han hävdar att de homosexuella blev utpekade som en traditionell måltavla i kristider och på grund av att anus i den västerländska kristna traditionen betraktades som en symbol för djävulen.

Hotet om att besegras av fransmännen betraktades som ett hot om ”en etisk, moralisk och religiös revolution”. Han pekar också på det stora antalet avrättningar för sodomi inom flottan under kriget, och menar att den homosexuelle utpekades som ett ”slags moralisk myterist”. Det var ingen tillfällighet att avrättningarna inom flottan inleddes 1797, året för de stora myterierna, och inte 1793 när kriget bröt ut.⁸⁰

Det är sant att den gamla skrällen fortfarande levde kvar under 1700-talet. Tidelag betraktades fortfarande med avsky, och naturkatastrofer som jordbävningen i Lissabon och de mindre omfattande skalven i London 1750 tillskrevs ”onaturliga synder”. Sodomi definierades inte tydligare än innan: Det försiggick långdragna juridiska tvister om huruvida det krävdes bevis för penetration eller utlösning eller om det krävdes bevis för båda, huruvida en man som förgripit sig analt på en tolvårig flicka skulle hängas för det (han hängdes), och om en annan som tvingat en pojke till oralsex skulle fällas (han benådades).⁸¹

Men under slutet av 1700- och början av 1800-talet handlade det om något mer än en traditionell skräck, som ökade eller avtog i takt med hoten mot nationens säkerhet. Poängen är att den franska revolutionen och Napoleonkrigen, då åtalen mot och avrättningarna för sodomi ökade, sammanföll med en avgörande fas i den industriella revolutionens utveckling i Storbritannien.

Krigen påskyndade utvecklingen inom textil-, gruv- och metallindustrierna, vilket ledde till koncentration av industrikapitalet och långa arbetsdagar för den framväxande arbetarklassen, som till stora delar levde hopträngd i överbefolkade slumområden, berövad de mest grundläggande förutsättningar för avskildhet och anständighet. Det är ingen tillfällighet att åren med otaliga avrättningar för sodomi, 1792-1836, nästan exakt sammanfaller med den period som den brittiske historikern och marxisten E. P. Thompson beskrivit som ”Skapandet av den

⁷⁹ Crompton, Byron s 12-19; 'Gay Genocide' s 71; E Zaretsky, *Capitalism, the Family and Material Life* (London 1977) s 85.

⁸⁰ A N Gilbert, 'Buggery and the British Navy', *Journal of Social History*, 10 (1976-7) s 72-98; 'Conceptions of Sodomy in Western History', Licata och Petersen a.a. s 57-78; och 'Sexual Deviance' s 102-109; A D Harvey, 'Prosecutions for Sodomy in England at the Beginning of the Nineteenth Century', *Historical Journal*, 21 (1978) s 939-48.

⁸¹ Gilbert, 'Buggery', s 83; Crompton, Byron s 19.

engelska arbetarklassen” i boken med samma namn. Den oro och revolution som så många fruktade kom inifrån det engelska samhället lika mycket som från det ”ateistiska” Frankrike.

Catherine Hall har hävdad att när det gäller den evangeliska ”Clapham-sekten” ”var debatten om kvinnor, familjen och arbetets könsuppdelning en integrerad del av diskussionen på 1790-talet om samhällets organisering”.⁸² Ingen annan härskande klass i Europa lyssnade så villigt till predikningar om den sexuella anarkins fara som den brittiska, eftersom ingen annan hade så goda skäl att frukta samhällsupplösning och revolution.

Uppiskandet av en folklig fientlighet mot sodomi var också en avledning för massorna: det var bättre att de spöade sodomiter än att de gjorde upplopp för reformer eller mot korrupt styre. De män som hamnade i galgen och vid skampålen utgjorde förvisso ett symboliskt offer, men de symboliserade nya faror. Det gamla tretalet kätter, trolleri och sodomi hade ersatts av ett nytt: sodomi, myteri och anarki.

Från 1790- till 1840-talet var folk från alla klasser i England medvetna om den uppbrytning av arbetarklassens familjeliv som fabrikernas och andra större företags utbredning medförde, de tekniska uppfinningarna som gång på gång förändrade de anställdas ålders- och könsstruktur i vissa industrier, och den ekonomiska uppgångens och krisens cykel som periodvis kastade stora massor ut i armod.⁸³

En del fruktade att arbetskraften inte längre skulle kunna reproducera sig själv i de områden där kvinnor arbetade i fabriker och gruvor. Många fler fruktade oordningen och att det inte skulle gå att styra en arbetarklass som inte längre kontrollerades av en patriarkalisk makt eller bands av familjeansvaret, eller som inte längre klavbands av traditionella ålders- och könsroller.

Till skillnad från böndernas, hantverkarnas och de hemarbetandes gamla producerande familjehushåll, grundas den specifikt kapitalistiska familjeformen på att arbetet och hemmet skiljs åt: varor produceras och lön tjänas på en arbetsplats som tillhör kapitalisten, och ”hemlivet” blir en separat sfär. Denna förändring hade föregåtts av att antalet stora verkstäder och gesäller ökat sedan slutet av 1600-talet, som nämnts ovan.

Men industrialiseringen under det tidiga 1800-talet blev till en revolution, så central och påtaglig att den uppfattades och diskuterades. Industrikapitalismen förutsätter inte familjehushållet som produktionsplats, och först tycks den kräva arbetare enbart som individuella arbetsenheter oberoende av kön, ålder eller personliga egenskaper. Det var så den uppfattades av många under det tidiga 1800-talet (inte bara av Marx och Engels), eftersom kapitalismen till sin natur (framför allt när den ställs mot hemindustrin) inbjuder till en sådan analys.

Det blev emellertid ganska tidigt under den industriella revolutionen uppenbart att det fanns många orsaker varför kapitalismen kräver att arbetskraften består av män, kvinnor och barn organiserade i familjer. De spänner från själva reproduktionen av arbetskraften till disciplinen och hierarkin inom fabriken, och från tukandet av upproriska arbetare genom ”familjeansvar” till vidmakthållandet av den kapitalistiska uppfattningen att ”man är sig själv nog” och individualism.

De nya industriföretagarna drog också nytta av att kvinnors och barns löner var lägre än männens. Industrikapitalismen behöver familjen, men det är en familjeform där deltagandet i produktionen, vilket varit kännetecknande för familjen sedan livegenskapens dagar i Väst-europa, inte längre är en förutsättning.

⁸² C Hall, 'The Early Formation of Victorian Domestic Ideology', i S Burman (red) *Fit Work for Women* (London 1979) s 22.

⁸³ C Hall, 'The Home Turned Upside Down? The Working-Class Family in Cotton Textiles, 1780-1850', i E Whitelegg m.fl. (red), *The Changing Experience of Women* (Open University 1982) s 17-25.

I mitten av 1800-talet var sexualiteten intimt förknippad med den härskande klassens och medelklassernas fruktan för anarki och revolution. Det låg en uttalad sexuell betoning i många av de sensationshistorier som berättades om de förfärande villkoren i fabrikerna, gruvorna och slummen, i de tal och stridsskrifter som krävde reformer, och de illustrationer och berättelser som underströk kraven.

Det var inte, som ofta påstås, en ”missriktad” oro; det var ett svar på verkliga förändringar i det tidiga industrisamhället. Fabriksinspektörer ställde regelbundet frågor om fabriksflickornas ”okyskhet”. Beskrivningar av förhållandena i slummen utelämnade aldrig de överfulla bostadshotell där män och kvinnor delade rum, och där ”kända prostituerade” hängde i varje gathörn.

Uppfattningen om att det förekom sex i de djupa, mörka gruvorna i de områden där kvinnor jobbade under jorden före 1841, fortsatte att fascinera liberala historiker långt in på 1900-talet, när historikern Halvey bekymmerslöst kunde hänvisa till de manliga gruvarbetarnas ”bestialiska och snuskiga begär” efter kvinnliga gruvarbetare. Reformivrare som politikern och filantropen Shaftesbury, som förfasade sig över ungdomens sexualitet, avslöjade i parlamentet att i Birmingham inleddes de ”sexuella förbindelserna” vid fjorton eller femton års ålder.⁸⁴

Hur kunde allt detta leda till att en ny uppfattning om homosexualiteten växte fram? Jag ska försöka visa på hur tre sammanhängande reaktioner på de förändringar av familjen som industrialiseringen medförde kunde leda till det: Först de manliga och kvinnliga könsrollernas förhållande till de ”separata sfärerna” i hemmet och på jobbet, vidare utvecklingen av en ny uppfattning om det ”personliga livet” och en vetenskaplig uppfattning om sexualiteten, samt (sist men inte minst) repressiva kontrollåtgärder.

Uppfattningen att arbetet tillhörde ”världen utanför”, som männen var särskilt lämpade för, medan hemmet var en tillflyktsort för kvinnor och barn, hade först vuxit fram inom 1700-talets borgerskap och bildade klasser. Deras rikedomar skapades inte längre i de egna familjehushållen och de hade tillräckligt med resurser för att skapa en privat och skyddad värld i hemmet, där arbetet utfördes av tjänare och där konsumtion av lyxvaror blev ett levnadssätt. Många av de uppfattningar om könen som senare utvecklades under industrialiseringen, som t ex åsikten att en kvinna är mer ”naturlig” och en man mer ”civiliserad” var redan utbredda bland sjuttonhundratalets franska filosofer.⁸⁵ Återigen var detta en trend som blev allmän först när industrialiseringen ledde till en åtskillnad mellan hem och arbete för såväl de breda befolkningslagren som för eliten.

Från slutet av 1700-talet handlade den borgerliga familjeideologin i England om mycket större frågor. ”Evangelisterna” uppfattade klart sin kampanj för en reformering av familjelivet som ett bålverk mot jakobinism och social revolt. De nöjde sig inte med att predika för aristokratin och borgerskapet: genom billiga pamfletter, välgörenhetsbesök och den egna rollen som arbetsgivare åt en tjänarstab, försökte de påverka arbetarklassens familjeliv.⁸⁶ I Frankrike försökte de största kapitalistiska företagen på 1840-talet direkt att gynna familjeliv, ortodox sexualitet och korrekta könsroller:

Paternalismen medförde omfattande ansträngningar att söka höja moralen hos företagets anställda. Många företag publicerade och distribuerade pamfletter som förklarade för arbetarna hur bra

⁸⁴ F Engels, *The Condition of the Working Class in England* (red W O Henderson och W H Chaloner, Oxford, 1958) s 136, 167, 218. Fastän denna utgåva är fientlig och pedantisk, är den användbar eftersom den ger detaljer om Engels' källor.

⁸⁵ J Rendell, *The Origins of Modern Feminism* (London, 1985) s 7-32.

⁸⁶ A Summers, 'A Home from Home; Women's Philanthropic Work in the Nineteenth Century' i Burman a.a. s 33-63. Materialet i denna essä visar att Halls påstående att reformivrarna enbart inriktade sina ansträngningar på medelklassen inte är sann.

renlighet, nykterhet och familjeliv var. Många utökade ordningsföreskrifterna med förbud mot oanständig klädsel och oanständiga vanor, mot fult språk och snuskiga böcker. Vissa avskedade de arbetare som gifte sig alltför tidigt eller fick oäkta barn...

Arbetsgivarna i Sedan skickade hem kvinnorna före männen för att inte uppmuntra flirt och flams och ge hustrurna större möjlighet att ta hand om sina familjer.⁸⁷

Det nya mönster som arbetarklassens familjer skulle följa infördes inte utan opposition. De utopiska socialisterna utmanade familjen som institution, från Saint-Simons "fria kärlek" till Fouriers vision om stora, kommunala falangstärer som skulle ersätta familjelivet. Med *Kommunistiska manifestet* och revolutionerna 1848 blev utmaningen direkt politisk, när Marx och Engels tillkännagav att de trodde att familjen skulle avskaffas under den socialistiska revolutionen. Kvinnorna tog stor del i de två revolutionerna i Paris och en allmänt känd kvinnlig transvestit och författare hade en post i den nya franska regeringen.⁸⁸

I Storbritannien fick den utopiske socialisten och kooperatören Robert Owen många anhängare under 1830- och 40-talen. Debatter om avskaffande av äktenskap och "oäkta barn", förslag om att familjelivet skulle ersättas med kollektivhushåll och argument för kvinnors rätt att arbeta och vara fackföreningsmedlemmar fördes fram bland de arbetare som stödde Owen. De owenitiska mötesformerna och den sociala verksamheten arrangerades medvetet för att bryta ner barriärerna mellan kvinnor och män och rörelsen fick fram ett stort antal skickliga kvinnliga talare och organisatörer.⁸⁹

Men jämte dessa begynnande socialistiska alternativ, förekom det ett annat svar inom arbetarklassen, vilket är särskilt påtagligt i den chartistiska rörelsen⁹⁰, där oweniterna var en strömning bland många. Chartisterna försvarade arbetarfamiljen, med uttalade könsroller på så sätt att mannen tjänar ihop till det dagliga brödet och kvinnan tar hand om hushållet. Till skillnad från oweniterna hade chartisterna särskilda kvinnoorganisationer, och de flesta av dessa *Female Charter Associations* uttalade sig i namn av "hustrur, döttrar, mödrar och käraste" och betonade kvinnornas roll i hemmet. De protesterade mot brotten mot "naturens ordning", när kvinnor anställdes i fabriker och manliga handvävare i Lancashire gick arbetslösa, eller när utblottade familjer hotades att skingras genom den nya fattiglagen. Inom den chartistiska rörelsen konkurrerade dessa uppfattningar med den gamla synen på arbetarkvinnorna som aktiva ekonomiska partners och medlemmar av de arbetandes gemenskap liksom med owenitiska idéer.⁹¹

När owenismen gick tillbaka i fackföreningarna och chartismen besegrades på 1850-talet, blev det nya mönstret för familjeliv och könsroller fast etablerat inom den "respektabla" arbetarklassen. För majoriteten i ett modernt industrisamhälle är familjen en nödvändighet i avsaknad av en omfattande socialistisk samhällsomvandling. 1800-talets kapitalistiska stat erbjöd inget alternativ för arbetarklassen, förutom "Fattiglags-bastiljerna" som arbetsinrättningarna kallades. Ändå gick uppfattningen om mannen som den som förtjänade brödet och den beroende hemmafrun ofta stick i stäv med hur arbetarklassens liv verkligen såg ut, eftersom antalet kvinnor med lönearbeten ökade under hela 1800-talet och bara en minoritet av arbetarklassens män någonsin tjänade tillräckligt för att hålla familjen över existensnivån. Men ända fram till den moderna välfärdsstatens uppkomst, var familjen det enda sätt som de

⁸⁷ P N Stearns, *Paths to Authority. The Middle Class and the Industrial Labor Force in France, 1820-1848* (Urbana, 1978) s 92-93.

⁸⁸ S Rowbotham, *Women, Resistance and Revolution* (London, 1972) s 36-58; Rendall a.a. s 168-79, 291-295.

⁸⁹ B Taylor, *Eve and the New Jerusalem. Socialism and Feminism in the Nineteenth Century* (London, 1983) s 57-216.

⁹⁰ Chartismen, brittisk arbetarrörelse för en reformering av parlamentet under 1830- och 40-talen.

⁹¹ Taylor a.a. s 265-275. Jämför hänvisningen till "naturens ordning" med Engels, *Condition of the Working Class* s 164: "Om hustruns bestämmande över mannen... är onaturligt, så måste mannens tidigare bestämmande över hustrun också ha varit onaturligt."

icke arbetsföra inom arbetarklassen gamla, sjuka, mycket unga och arbetslösa — fick stöd från dem som hade en utkomst.⁹² Familjens materiella betydelse i 1800-talets kapitalistiska samhälle gjorde det svårare för och bidrog till att marginalisera de individer som inte passade in i de förväntade rollerna. Den rådande samhällsideologin förstärkte detta genom att slå fast att familjen också var den bästa formen för att tillfredsställa det ”personliga livets” behov, bland vilka sexualiteten fick en allt större roll.

Uppfattningen om det personliga livet som en viktig del av individens existens, särskilt från arbetet och det offentliga livet, spred sig från att vara borgerlighetens egen ideologi under 1700-talet till hela samhället under 1800-talet av skäl som redan nämnts. Som Eli Zaretsky har skrivit:

Så länge som familjen var en produktiv enhet baserad på privategendom, förstod dess medlemmar att deras eget liv och personliga förhållanden grundades i deras gemensamma arbete. Alltsedan industrins framväxt utestängde emellertid övergången till lönearbete, eller proletariseringen, de flesta människor (eller familjer) från ägandet av produktiv egendom. Detta ledde till att arbete och liv skildes åt; proletariseringen avskilde den yttre världens alienerade arbete från den inre världens personliga känslor. På samma gång som den kapitalistiska utvecklingen gav upphov till uppfattningen att familjen stod utanför ekonomin, skapade den en separat sfär av personligt liv, som syntes vara skild från produktionssättet.

Zaretsky skriver vidare att detta på sätt och vis innebar något positivt för de breda befolkningslagren, eftersom ”personliga förhållanden och självutveckling” tidigare alltid varit reserverade för de arbetsfria klasserna. Men detta var också en stor förvrängning, eftersom det personliga livet blev ett nytt vittomfattande område, vars samband med det övriga samhället var höljt i dunkel och där det dominerande var det subjektiva, ”känslan av en ensam individ utanför samhället utan någon verklig uppfattning om sin egen roll i en rationellt ordnad plan”.

Detta är den andra sidan av den alienation eller det främlingskap, som Marx beskrev, när han talade om arbetarnas alienation från de produkter som de skapat med sitt eget arbete. Det personliga livet är å ena sidan alienerat från den lika mänskliga och levande produktionen, och tycks vara självständigt, när det i själva verket är underordnat det kapitalistiska samhällets behov, bland dem familjen och de distinkta könsrollerna. Konsekvensen av detta är att sexualiteten under kapitalismen får en ny samhällelig roll, vilken innebär både ett incitament till sexuella aktiviteter och ett kontrollmedel. (Detta har Michel Foucault visat mycket övertygande, trots sina mycket originella teorier om orsakerna.) Det är väsentligt att individerna ska ”känna sig fria” att vinna personlig tillfredsställelse genom sex, men det är också nödvändigt att det hålls inom ramarna för familjens och könsstrukturens erkända normer.

Därför började man inom medicinen under 1700- och 1800-talen framhålla sexualitetens betydelse, men också dess komplikationer och faror: skillnaderna mellan manlig och kvinnlig sexualitet, faran med att onanera och att ”slösa bort” sexuell energi, och förekomsten av en hel uppsjö tidigare okända åkommor som nymfomani, satyriasis, sexuell förtvinning osv. Den gamla vanan att tala om förbjuden sexualitet som ”synder som inte ska nämnas bland kristna”, kastades på ett nästan komiskt sätt om till ett överflöd av konstiga nya ord.⁹³ Bland dem homosexualitet.

Den fientliga inställningen till homosexualiteten utvecklades av läkare som ägnade sig åt problem som de definierade som sexuell ”urartning”. Många av dem trodde att homosexualitet antingen var ett slags vanvett eller en medfödd defekt som tydde på dåliga arvsanlag. De betraktade homosexualitet som en sjukdom, och negativa termer som ”moralisk urartning”

⁹² J Lewis, *Women in England, 1870-1950* (Brighton, 1984) s 45-74; J Humphries, 'Class Struggle and the Persistence of the Working Class Family', *Cambridge Journal of Economics*, I (1977) s 241-258.

⁹³ M Foucault, *The History of Sexuality, Volume One: An Introduction* (Harmondsworth, 1981) s 43; Bullough, *Sex, Society and History* s 112-132, 161-185.

slank även in i böcker och skrifter av dem som hävdade att de beskrev den neutralt och vetenskapligt. De flesta lyckades se den som både medfödd och smittsam genom att hänvisa till att den var "latent", en medfödd defekt som kunde bryta ut genom dåligt sällskap och misslyckade erfarenheter. Det är detta slags medicinska synsätt som en homosexuell författare har beskrivit som "främst ägnad frågan huruvida de avskyvärda perversa kunde igenkännas av domstolarna, och huruvida de skulle hållas ansvariga inför lagen för sina handlingar."⁹⁴

Under slutet av 1800-talet utvecklades emellertid också en annan uppfattning om homosexualitet. Det var idén om "uraniern", en person född med blandade biologiska könskaraktärstiska, en idé som i början av 1860-talet utvecklades av Karl Heinrich Ulrichs och som många människor kände igen sig själva i och slöt upp bakom. Denna biologiska modell blev under de följande dryga hundra åren en viktig källa till självidentitet. Författare som var för en reformering av lagar och samhällsattityder som Havelock Ellis och de tyska socialisterna Bernstein och Herzen godtog den, även om de använde sig av de nya orden "pervers" och "homosexuell" för att beskriva den. De flesta av dagens homosexuella och lesbiska avvisar denna modell, vilket är förståeligt eftersom den får dem att framstå som knäppgökar; men den spelade en stor roll i rörelsen för homosexuellas rättigheter och kan historiskt inte bara betraktas som en form för självförtryck.⁹⁵

En av följderna av den nya debatten om sexualitet blev att själva begreppet sexualitet utvidgades väsentligt, kulminerande i Freuds uppfattning att den "sexuella drivkraften" är mycket större och påverkar många fler aspekter av mänskligt beteende än man tidigare trott. Att den påverkar konst och litteratur likaväl som kärlek och vänskap. Medan Freud själv såg detta som en frigörande kunskap, kunde den också användas, och har ofta använts, till att vidga definitionen av sex mellan människor av samma kön och brännmärka handlingar som tidigare ansetts som oskyldiga eller något att se upp till. Medan detta var mest långtgående när det gäller kvinnor (vilket tas upp längre fram), gällde det också manligt "kamratskap".

I början av 1900-talet rådde stor förvirring om var gränserna gick för "normala" mäns uppförande.⁹⁶ Även om det lagliga förtrycket av homosexuella kommer att undersökas närmare i nästa avsnitt, är det viktigt att inse att de inte var de enda som drabbades av den lagliga kontrollen. En av de viktigaste händelserna i Storbritannien, antagandet av Laboucheres lagtillägg 1885, inträffade nästan som en tillfällighet i kölvattnet på en mycket bredare kampanj för att kontrollera sexualiteten.

Såväl de brittiska smittskyddslagarna från 1864 som motståndet mot dem hade en plats i denna rörelse. Smittskyddslagarna var till synes en rad åtgärder mot veneriska sjukdomar, men de försökte omdefiniera arbetarkvinnornas sexualitet genom att utpeka enskilda kvinnor som prostituerade och underkasta dem obligatoriska undersökningar och behandlingar, medan deras manliga partners gick helt fria. Lagarna väckte ett brett motstånd inom arbetarklassen, eftersom även kvinnor som tillfälligt bodde samman med män drabbades, liksom de som då och då gick på gatan för att dryga ut den magra lön en arbetarkvinna kunde få ihop. Var och varannan arbetarkvinna kunde tvångsundersökas på en polis order.⁹⁷

⁹⁴ Weeks, *Coming Out* s 23-32, 26.

⁹⁵ H C Kennedy, 'The 'Third Sex' Theory of Karl Heinrich Ulrichs', Licata och Petersen a.a. s 103-111; E Bernstein och W Herzen, *Bernstein on Homosexuality* (British and Irish Communist Organisation, Belfast, 1977); Weeks a.a. s 33-44.

⁹⁶ G Chauncey Jr, 'Christian Brotherhood or Sexual Perversion? Homosexual Identities and the Construction of Sexual Boundaries in the World War One Era', *Journal of Social History* 19 (1985-6) s 189-211. Behandlar den officiella undersökning som USA:s flotta gjorde kring "perversion" vid flottbasen i Newport, Rhode Island 1919 och det försök till åtal av en lokal präst som det ledde till. Innehåller många avslöjande exempel på folkliga och officiella attityder.

⁹⁷ J R Walkowitz och D J Walkowitz, "'We are not the beasts of the field': Prostitution and the Poor in Plymouth and Southampton under the Contagious Diseases Acts' i M Hartman och L W Banner, *Clio's Consciousness*

Medelklassfeminister gick också hårt emot lagarna, i allians med arbetarklassens kvinnor och män. Men de mest framträdande i kampanjen hade en inställning till sex som var långtifrån radikal. Deras invändning mot dubbelmoralen vad gällde kvinnor och män var att den gav männen frihet att utöva en otyglad "lust". Därför krävde de att männen skulle behandlas på samma sätt som kvinnorna — inte att kvinnorna skulle vara lika fria som männen. Sedan lagarna avskaffats 1886 fortsatte många av dem att agitera i "Sociala renhets"-kampanjer för kontroll av männens lust, som de förknippade med våld och förtryck.⁹⁸

Samtidigt drev tidningsredaktören W T Stead, som skrivit artikelserien "Det moderna Babylons jungfruliga tribut" om koppleri med unga flickor, sensations- och publicitetskampanjer vilka resulterade i 1885 års tillägg till kriminallagen som höjde lovlighetsåldern för flickor till sexton år och kriminaliserade koppleri (den så kallade vita slavhandeln). Labouchere, en radikal parlamentsledamot, tillfogade till denna lag den berömda och förödande klausul som gjorde "grovt oanständiga" handlingar mellan män till en kriminell handling, fastän han hävdade att han snarare avsåg att kriminalisera koppleri med pojkar på samma sätt som med flickor.⁹⁹

Trots att Steads och andras kampanjer och reformer som 1885 års lag sade sig syfta till att "rädda" arbetarkvinnor och ungdomar, ledde de i själva verket till att det infördes nya restriktioner mot dem de skulle skydda. Laboucheres tilläggs lag är bara det mest uppseendeväckande exemplet på detta. Att säga detta innebär inte ett förnekande av att prostitutionen i det viktoriaiska samhället ofta var förnedrande och exploaterande, eller att våld mot kvinnor och sexuella övergrepp mot barn var problem. Men kampanjerna och sensationssökandet mot slutet av 1800-talet och den lagstiftning de gav upphov till, var ett försök att förneka att det existerade sådana människor som den förhårdade prostituerade eller ensamstående modern, den kvinna som hade sällskap med mer än en man, de 14-15-åriga par vilkas existens hade förskräckt Shaftesbury, eller de ungdomar som sexuellt föredrog att plocka upp snobbar i Londons West End.

Det är inte bara fel att anta att det sexuella förtrycket kan avskaffas genom lagstiftning och statligt ingripande i ett kapitalistiskt samhälle. Det kan också andra grupper av människor för risken att förtryckas och drabbas av orättfärdiga statliga ingripanden på sätt som betraktas som oväsentliga, eller som inte förutsetts, av de reformanhängare som kräver lagarna.

Om inte homosexualitet hade kriminaliserats, skulle dagens homosexuella knappast varit så medvetna som de är idag. Tyskland och Storbritannien är särskilt viktiga eftersom kontroversiella nya lagar infördes i dessa båda länder i slutet av 1800-talet. Ändå visar en jämförelse med USA att den lagliga förföljelsen kan öka utan några särskilda förändringar av lagstiftningen — gamla lagar kan helt enkelt användas på nya sätt. Följderna av nya uppfattningar inom lagstiftning och medicin i slutet av 1800-talet kan i praktiken ha varit att homosexuella bestraffades för sina böjelser eller lus-tar snarare än för sitt uppförande.

Men de nya lagarna i Tyskland och Storbritannien utgjorde ett mindre brott med det förflutna än vad som ofta antas. Paragraf 175 i det kejserliga Tysklands strafflag riktade sig mot "onaturlig parning mellan personer av det manliga könet, och mellan människor och djur", och nazisterna ansåg att den var alltför begränsad eftersom den förutsatte samlag.¹⁰⁰ 1885 års tillägg till kriminallagen i Storbritannien hänvisade till "varje grovt oanständig handling med

Raised. New Perspectives on the History of Women (New York, 1974) s 192-225.

⁹⁸ J R Walkowitz, *Prostitution and Victorian Society. Women, Class and the State* (Cambridge, 1980); M P Ryan, 'The Power and Women's Networks' i J L Newton, M P Ryan och J R Walkowitz (red) *Sex and Class in Women's History* (London, 1983) s 167-186; S Jeffreys, *The Spinster and Her Enemies. Feminism and Sexuality, 1880-1930* (London, 1985) s 6-85.

⁹⁹ H Montgomery Hyde, *The Cleveland Street Scandal* (London, 1976) s 46-50; *Other Love* s 155.

¹⁰⁰ Bernstein och Herzen, s 29; R Plant, *The Pink Triangle. The Nazi War against Homosexuals* (Edinburgh, 1987) s 32, 110.

en annan manlig person”, men den kunde knappast vara mer omfattande än den mängd överträdelse som i praktiken innefattats i definitionen av ”försök till sodomi” sedan 1700-talet.

Men dessa och andra lagar tolkades alltmer till att gälla för den nya kategorin ”homosexuella” och det tycks som om alla de stora kapitalistiska länderna har utnyttjat någon form av laglig förföljelse mot bögar under 1900-talet.

Till och med Japan, som traditionellt godtagit sexuella förhållanden mellan manliga samurajer, införde en restriktiv lagstiftning som en del av sitt moderniseringsprogram under Meiji-restaurationen efter 1868.¹⁰¹

I Tyskland ökade motsättningarna genom landets enande under preussisk dominans 1869-71, när den preussiska strafflagen infördes i flera delstater som tidigare avkriminaliserat sodomi. Ett antal individer, bland dem Karl Heinrich Ulrichs och socialisten J B Schweitzer, hade börjat protestera mot den lagliga förföljelsen under det tidiga 1860-talet, men deras sak vann en större publik genom Tysklands enande. Medicinska skribenter — bland dem Benkert och von Westphal, som först använt begreppen ”homosexualitet” respektive ”sexuell perversion” — protesterade och sade att problemet snarare föll under deras yrke än under lagen. Även läkare som var fientligt inställda till homosexualitet — t ex Krafft-Ebbing, som ansåg att ”de skulle spärras in på livstid, men inte brännmärkas som kriminella” — argumenterade mot paragraf 175.

1897 grundade Magnus Hirschfeld den Vetenskapliga humanitära kommittén i Tyskland, som knöt de homosexuellas försvar av homosexualitet till en vetenskaplig undersökning av medicinska teorier och till politiska kampanjer, med det tyska socialdemokratiska partiets fulla stöd, för lagens avskaffande. Mellan 1898 och 1908 utkom omkring 1000 böcker och pamfletter i ämnet. 1919 inrättade Hirschfeld Institutet för sexuell vetenskap, som organiserade ett antal internationella konferenser tills det förstördes av nazisterna 1933.¹⁰²

Magnus Hirschfeld slår på stora trumman mot paragraf 175 i det kejserliga Tysklands strafflag, som riktade sig mot ”onaturlig parning mellan personer av det manliga könet, och mellan

¹⁰¹ Trumbach, 'London's Sodomites', s 6, 8.

¹⁰² Weeks, *Coming Out* s 26-7, 128-143; Plant a.a. s 31-32.

människor och djur”.

Mellan de två världskrigen kom den tyska rörelsen för homosexuell frigörelse närmare en massrörelse än någon annan rörelse före 1960-talet. Men den var politiskt förvirrad. Hirschfeld och högern inom det konservativa socialdemokratiska ledarskapet för rörelsen avvisade bolsjevismen och revolutionen, trots att den ryska revolutionen i praktiken legaliserade homosexualitet medan de själva bara lyckades genomföra mindre reformer i Tyskland. Det faktum att många av dem som var intresserade av homosexuella rättigheter i mellankrigstidens Tyskland stod långt ut på högerkanten (tre fjärdedelar sades vara monarkister 1918) var en ursäkt för politisk försiktighet och moderation, samtidigt som livsstilen på homosexuella barer och klubbar under det ”gyllene tjugotalet” visade sig vara mycket mer attraktivt än någon politisk agitation. Som James Steakley har skrivit: ”Det uppstod en motsättning mellan personlig och kollektiv frigörelse, eftersom det var mycket enklare att hänge sig åt den konkreta utopin i stadens subkultur än att kämpa för en frigörelse som mest syntes vara formell och legalistisk.”¹⁰³

Om många tyska bögar och lesbiska uppfattade det hela så på 1920-talet, levde de under den mest tragiska av illusioner. Nazisterna var, trots att det fanns många kända homosexuella i den tidiga partiledningen och trots att många homosexuella inom den politiska högern drogs till dem, obevekliga motståndare till homosexuella förhållanden och bara några månader efter att de kommit till makten 1933 hade de krossat rörelsen och tvingat många av dess aktivister i exil. 1934, efter dödandet av SA-ledaren Ernst Röhm (som var homosexuell) och utrensningen av hans anhängare inom nazistpartiet, inledde den tyska fascistiska regimen ett massivt angrepp mot homosexuella.

Det ledde till 10 000 fängelsedomar per år och till att sammanlagt minst 10 000 och troligen många gånger fler homosexuella (även lesbiska, trots att det inte fanns någon lag mot dem) sändes till koncentrationsläger, där många av dem dog.¹⁰⁴

Riktlinjerna i december 1934 från det nazistiska justitieministeriet slog fast att det inte var nödvändigt med en sexuell handling för att bli fälld — det räckte med en avsikt. En broschyr från 1935 om den nya lagen mot homosexuella skrev att det var ett svårt brott ”att bara tänka på det tilltänkta objektet”. Detta medförde visserligen bevisvärigheter, men domstolarna fastslog senare att ”en liderlig blick” var tillräcklig. Men den logiska konsekvensen, som gällde från och med 1936, var att det inte längre behövdes några verkliga bevis utan att psykologiska tolkningar av en individs avsikter var tillräckliga för en fällande dom.¹⁰⁵

I England hade dödsstraffet för ”sodomi med människa eller djur” avskaffats 1861, men brottet straffades fortfarande med upp till livstids straffarbete, medan försök till sodomi och ”sedlighetsbrott mot varje manlig person” kunde leda till upp till tio års straffarbete.¹⁰⁶ Men Laboucheres ändring till tillägget till kriminallagen från 1885 väckte stor offentlig uppmärksamhet. Tillägget innehöll inte någon ny uppfattning om homosexualitet; faktum är att ordet inte förekom i tryckt form i England förrän tolv år senare. Det begrepp som användes för sex mellan män, ”grov oanständighet”, var vagt, men det var just dess vaghet som tillsammans med orden ”offentligt eller privat” gjorde tillägget till ett verkligt gissel i takt med att begreppet homosexualitet vidgades. Under de närmast följande åren väcktes en rad åtal som ledde till tidningsrubriker och kommentarer från allmänheten, framför allt fallet med den manliga bordellen på Cleveland Street 1889 och rättegångarna mot författaren Oscar Wilde 1895. I Cleveland Street-fallet ägnades fortfarande större uppmärksamhet åt det fashionabla

¹⁰³ J D Steakley, *The Homosexual Emancipation Movement in Germany* (Salem, 1982) s 78-81.

¹⁰⁴ R Lautmann, 'The Pink Triangle. The Persecution of Homosexual Males in Concentration Camps in Nazi Germany', Licata och Petersen a.a. s 141-160; Steakley a.a. s 103-121

¹⁰⁵ Plant a.a. s 109-117.

¹⁰⁶ Det ingick i lagen om straffbara handlingar mot personer och dessa brott listades där tillsammans med abort och bombtillverkning!

samhällets omoral och dekadens än åt den homosexuelle som personlighetstyp.¹⁰⁷

Men när rättegångarna mot Oscar Wilde inleddes 1895 tycks det ha skett en förändring. I slutet av 1880-talet hade Wilde, efter att ha gift sig och fått två barn, dragits in i en rad kärleksaffärer med yngre män och i sin tids manliga homosexuella subkultur. Det var en livsstil som förde samman aristokrater och universitetskretsar, som hängav sig åt "saken" att försvara manlig homosexualitet, med de upplockade arbetarnas och manliga prostituerads värld. I privata dagböcker och korrespondens använde såväl Wildes vänner som fiender en rad ord och begrepp som fortfarande inte förekom i den tryckta litteraturen och det respektabla samtalet i England, däribland adjektivet "homosexuell" och skymfordet "homofil".¹⁰⁸

Wilde själv försvarade under rättegången den "kärlek som inte vågar uttala sitt namn" (en fras från en dikt av lord Alfred Douglas, hans älskare) som en "djup andlig tillgivenhet som är lika ren som perfekt" och hävdade att "detta inte är något onaturligt". Under omständigheterna är det förståeligt att detta berömda och mycket beundrade tal var tvetydigt, på så sätt att det kunde uppfattas som ett förnekande av att det förekom sex i hans förhållanden med yngre män. När Wilde mådde som sämst i fängelset, nedbruten av straffarbete och förbittrad över Douglas' dåliga uppförande, vädjade han i en nådeansökan till inrikesministern att "sådana förbrytelser är en form av sexuell galenskap och erkänns som sådana inte enbart av den moderna sjukdomsläran utan även av mången modern lagstiftning, främst i Frankrike, Österrike och Italien, där de lagar som berör dessa förseelser har avskaffats, eftersom de är sjukdomar som ska botas av läkare och inte brott som ska dömas av en domare."

Men från det han frigavs 1897 till sin död 1900 skrev Wilde genomgående om "uranism", med Ulrichs' benämning.¹⁰⁹

De nya idéerna spred sig bland läkare och jurister och 1918 hävdade lord Summer att sodomiter utmärktes av "kännetecknet för en speciell och extraordinär egenart i lika hög grad som om de på sina kroppar hade haft en fysisk egenhet".¹¹⁰

I början av 1900-talet fanns det i Storbritannien ett nätverk av framför allt, men inte bara, män som engagerade sig för de homosexuellas frigörelse, bland andra socialisten Edward Carpenter och författaren Havelock Ellis. Under mellankrigstiden förknippades många av dem med den sexuella reformrörelsen som hade band till Hirschfelds tyska organisation och Världsförbundet för sexuella reformer.¹¹¹

Men det var först efter andra världskriget som en enad rörelse för en reformering av lagen växte fram. Reformrörelsens främsta drivkraft verkar ha varit den femfaldiga ökningen av antalet åtal mellan 1938 och 1952. Den fortsatta tillämpningen av sodomilagarna jämte de alltmer omfattande anklagelserna om grov oanständighet visas av statistik från 1950-talet: 1 043 fall av sodomi och tidelag (1952), 3 305 fall av sedlighetsbrott (1953) och 2 322 fall av grov oanständighet (1955).¹¹²

Under det tidiga 1950-talet inträffade också ett aldrig tidigare skådat utbrott av homofobi i massmedia, utifrån en rad rättegångar och skandaler. 1957 rekommenderade emellertid Wolfenden-kommittén en avkriminalisering av frivilliga förhållanden mellan män över 21 år och Organisationen för en homosexuell lagreform bildades 1958 för att genomdriva detta. 1967 blev sådana förhållanden lagliga, men inte som en följd av en ökad stridsvilja eller ökat

¹⁰⁷ H Montgomery Hyde a.a.

¹⁰⁸ R Ellman, *Oscar Wilde* (Harmondsworth, 1988) s 364, 402; J Weeks, 'Inverts, Perverts and Mary-Annes: Male Prostitution and the Regulation of Homosexuality in England in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries', Licata och Petersen a.a. s 113-124.

¹⁰⁹ Ellman, a.a. s 435, 449, 536; Hyde, *Other Love* s 151.

¹¹⁰ Weeks a.a. s 14.

¹¹¹ Weeks a.a. s 57-83; 95-143.

¹¹² Weeks a.a. s 158-9; Hyde, *Other Love* s 221.

medvetande bland de homosexuella. Kampanjen hade varit försiktig, ursäktande och bestämt ”opolitisk”, och reformen var en del av den lilla våg av liberalt-humanitära reformer som tillkom genom enskilda medlemmars lagförslag under Labour-regeringen 1964-70.¹¹³

I USA utnyttjades en kombination av gamla och nya lagar, riktade och allmänt hållna anklagelser, ännu tydligare. I USA är lagstiftningen oerhört komplicerad, eftersom varje delstat har sina egna lagar och många städer utnyttjar allmänna ordningsföreskrifter för att förfölja människor vars handlingar inte är uttalat olagliga. Så sent som 1958 skrevs fortfarande lagar som blandade samman ”köttslig kopulation med varje djur, eller... varje människas sexuella umgänge, i strid mot naturens ordning” (Connecticut), och i början av 1960-talet höjde en del delstater maximistrafen samtidigt som andra sänkte dem.

Bland de allmänt hållna lagar som användes mot bögar och lesbiska oftare än några speciella lagar mot homosexualitet fanns Buffalos lag mot ”kringstrykande för att begå en omoralisk handling” och New York Citys lag mot ”I and D” (idle and dissolute; att vara sysslös och liderlig). Utskänkningstillstånden gav också stort utrymme för förföljelse: I 1950-talets New York fick t ex lesbiska barer tillstånd på villkor att kunderna bara använde toaletterna en och en.¹¹⁴

Samtidigt som övergången från en gammal uppfattning om sodomi till en ny om homosexualitet därför ofta är svår att följa i den amerikanska lagstiftningen, införde många delstater på 1940- och 1950-talen sexuella psykopatlagar, som gjorde det möjligt för domstolarna att spärra in en människa — under påstådd vård efter utlåtande från psykologer utan hänsyn till medborgerliga rättigheter. ”Behandlingen” kunde omfatta elchocker, ”aversionsterapi” eller lobotomi. I en stad i mellanhavet skrevs på 1950-talet 29 homosexuella män in på sinnessjukhus utan rättegång sedan ett barn mördats — enbart för att de var homosexuella.¹¹⁵

Den mest omfattande och förtryckande förföljelsen av homosexuella i Förenta staterna inträffade emellertid, när tusentals offentliganställda avskedades under McCarthy-eran. 1950 rapporterade ett senatsutskott om varför homosexuella inte skulle anställas i offentlig tjänst: ”Hängivenheten åt sexuellt perverterade njutningar försvagar individens moral”, och ”en homosexuell kan förgifta en hel myndighet”. Dessutom fanns det fara för att ”unga och lättpåverkade personer skulle kunna komma under en perverterads inflytande”. 1953 upptecknade regeringsdekret 10450 bland andra ”oamerikanska aktiviteter” ”sexuell perversion” som grund för avsked från offentlig tjänst. Detta lämnade fältet fritt för polisens förföljelser, när FBI samlade namn på bargäster i sina register och posten smygläste brev. Fastän faran för utpressning ofta användes som ursäkt för dessa åtgärder, avskedades vissa som anmälde utpressare istället för att ge efter för dem — detta avslöjade ju hur som helst att de var homosexuella.¹¹⁶

I Frankrike innebar inte den juridiska immuniteten för frivilligt ingångna homosexuella förhållanden från 1791 att det inte skedde någon laglig förföljelse. Det förekom periodiska räder mot homosexuella mäns mötesplatser och en våg av åtal följde 1845 och under andra kejsardömet (1852-1870). Det fördes fram krav på mer repressiva lagar under 1880-talet, men deputeradekammaren beslöt att lagstiftningen inte kunde göra intrång på medborgarens rätt till ett privatliv, såvida det inte också berörde andras rättigheter.¹¹⁷

¹¹³ Weeks a.a. s 156-182.

¹¹⁴ E M Schur, *Crimes Without Victims. Deviant Behaviour and Public Policy* (Englewood Cliffs, 1965) s 77-82; Joan Nestle, *A Restricted Country* (London, 1988) s 37-39.

¹¹⁵ D'Emilio, *Sexual Politics* s 17, 50-51.

¹¹⁶ D'Emilio a.a. s 40-53; Laud Humphreys, *Out of the Closets. The Sociology of Homosexual Liberation* (Englewood Cliffs, 1972) s 17-23.

¹¹⁷ T Zeldin, *France, 1848-1945: Ambition and Love* (Oxford, 1979) s 313-314; C van Casselaer, *Lot's Wife: Lesbian Paris, 1890-1914* (Liverpool, 1986) s 13.

I historien om de homosexuellas motstånd mot förtryck sedan slutet av 1800-talet kan man göra en uppdelning mellan de homosexuellas rörelser som sådana och de "homofila" rörelserna, vars syfte var att upplysa den allmänna opinionen och vinna stöd från framträdande icke-homosexuella för nya lagreformer eller ökad tolerans. Nästan utan undantag anslöt sig dessa till den "medfödda" förklaringen till homosexualitet i tron om att det argumentet ("Vi rör inte för det, så sluta förfölja oss") var det mest övertygande.¹¹⁸ Ända till slutet av 1960-talet fäste många helt eller nästan helt homosexuella organisationer stor avsikt vid respektabilitet och vid att ta avstånd från homosexuella stereotyper, som den manhaftiga lesbiskan och den fjollige bögen.

I Förenta staterna växte det under det kalla kriget fram organisationer ledda av bestämda och försiktiga människor som intog ståndpunkten att bögar och lesbiska bara kunde "vinna erkännande" genom ett respektabelt och konventionellt uppträdande. Det är omöjligt att förstå den roll som självförtrycket har spelat i de homosexuellas rörelse för frigörelse under senare tid utan denna historiska bakgrund.

I Storbritannien publicerade t ex Homosexuella reformsällskapet "sympatiskt inställda" prästers åsikter, som att "Gud har manat bland andra homosexuella till kyskhets och till att använda sin energi till annat". I USA rapporterade en sociolog och reformanhängare att en talesman för Mattachine Society hade sagt att sällskapet inte ägnade sig åt att vinna anhängare och att de rådde gav till den unga människa som "inte var säker på" huruvida han eller hon var homosexuell var: "Välj det andra, om du kan". En del medlemmar av lesbiska *Daughters of Bilitis* såg det som en seger att kunna övertyga en manhaftig "flata" att sätta på sig en kjol på en konferens för homosexuella. Klassfördomar, högerpolitik och den verkliga faran för laglig förföljelse bar alla ansvaret för dessa uttryck för "självförtryck" när det gäller de homosexuellas rättigheter.¹¹⁹

Den homosexuella frigörelserörelse som växte fram i slutet av 1960-talet var en helt annan. Den började i USA, där den svarta medborgarrättsrörelsens framväxt, studentrörelsen och den ökade kampviljan i fackföreningarna under 1960-talet bidrog till helt förändrade villkor. Franklin Kameny, en av den nya generationen militanta homosexuella aktivister, får symbolisera de allt mer höjda rösterna:

Jag kan inte se att NAACP och CORE bekymrar sig över vilken kromosom och gen som producerade den svarta huden, eller om möjligheterna att bleka en svart. Jag kan inte se att B'nai B'rith Anti-Defamation League är särskilt oroad över huruvida det går att lösa antisemitismens problem genom att omvända judar till kristna... Min ståndpunkt är inte bara att homosexuella inte är omoraliska, utan att alla frivilliga homosexuella handlingar mellan vuxna människor är moraliska i en positiv och god bemärkelse, och att de är rätta, goda och önskvärda, såväl för individerna som för det samhälle i vilket de lever.¹²⁰

De lesbiskas historia kan av flera orsaker inte skrivas parallellt med de homosexuella männens. Den första orsaken är den ovannämnda tendensen att förhållanden mellan kvinnor görs osynliga redan tidigt i klassamhällenas historia. Detta innebär inte att sex mellan kvinnor aldrig förekom, men däremot att det är mycket svårt att få reda på något om det. För det andra är den lesbiska historien mer direkt förknippad med historien om kvinnoförtryck och feminismens framväxt, om än inte så direkt att den kan försvinna i den allmänna kvinno- eller feministiska historieskrivningen. Den tredje är att i det västerländska samhället tolererades fysiska förhållanden som inte betraktades som sexuella under mycket längre tid för kvinnor än för män.

Det har ibland sagts att lesbiska därför — och eftersom det inte förekommit en mer direkt

¹¹⁸ M McIntosh, 'The Homosexual Role'. s 44-45.

¹¹⁹ Weeks, *Coming Out* s 170.

¹²⁰ D'Emilio a.a. s 153.

kriminalisering i moderna tider — är ”mindre förtryckta” än bögar. Det är omöjligt att kvantifiera förtryck och argument om vem som är mer förtryckt är splittrande och förfelade. I det kapitalistiska samhällets historia, med familjens och sexualitetens roll i det personliga livets ideologi, är förtrycket av lesbiska och förtrycket av bögar två sidor av samma mynt, men detta kanske behöver sägas tydligt och för sig.

Det finns andra frågor i den lesbiska historien som det är viktigt för marxister att vara medvetna om och kunna besvara. En är identifieringen av lesbianismen med en separatistisk feminism som görs av historiker som Lillian Faderman, Martha Vicinus och Sheila Jeffreys. Den ensamstående och yrkesverksamma kvinnans roll i 1800-talets rörelse för kvinnans rättigheter, de ”sociala renhets”-kampanjerna i slutet av 1800- och början av 1900-talen och deras fientlighet gentemot mäns sexualitet och den politiska lesbianismen inom delar av kvinnorörelsen från mitten av 1970-talet och framåt sammanlänkas för att konstruera en ”separatistisk” historieskrivning över kvinnorörelsen där arbetarklassen och t o m en radikal politik utelämnas.¹²¹

Problemen med denna ståndpunkt är för det första att det är en mycket elitistisk historia i vilken ett litet antal kvinnor ur medel- och överklassen (ofta nedlåtet beskyddande eller föraktfulla gentemot sina ”systrar” ur arbetarklassen) driver fram utvecklingen. För det andra tenderar den att utelägna sexualiteten ur den lesbiska historien.

Det är i dag ganska vanligt att höra att ”lesbianism i själva verket inte är en fråga om sexualitet”, att en lesbisk först och främst är en kvinna som avvisar män eller att lesbiska och bögar inte har något gemensamt. Kampanjer som *Positive Images* [Positiva förebilder] har i vissa fall försökt ändra bilden av lesbianismen, och de lesbiska som genom sin personliga stil betraktas som ”hotfulla” är inte välkomna i dessa delar av rörelsen. Sådana tendenser är reaktionära och har inte mycket att göra med erfarenheterna för de flesta av dagens lesbiska. Vi behöver en alternativ lesbisk historieskrivning, eftersom vi behöver argumentera för en revolutionär politik som alternativ till en separatistisk feminism. Och ändå är det svårt att finna material för en sådan historieskrivning.

Från medeltiden till det tidiga 1900-talet rådde det en ambivalent inställning till sex mellan kvinnor ”Onaturliga” handlingar betraktades med största fasa, men det mesta av vad vi i dag skulle betrakta som lesbiska förhållanden tolererades, ignorerades eller till och med uppmuntrades.

Från 1200-talet och framåt ansåg nästan alla teologer eller lagkunniga som diskuterade sodomi, att det var en synd eller brottslig gärning som kvinnor kunde begå, antingen de trodde eller ej att kvinnor hade någon ”säd” att förspilla (vilket Aristoteles inte trodde). Problemet för alla dessa experter (undantagslöst män) var för det första att de inte visste vad denna fruktansvärda synd bestod av, såvida inte ett ”kroppsligt instrument” (det vill säga en dildo eller penisattrapp) utnyttjades.

För det andra förekom det mycket sällan — så när det väl fanns ett fall var till och med domarna osäkra på hur lagarna skulle tolkas. Men det skedde ändå en handfull avrättningar från 1500- till 1700-talet. I de flesta av dem förekom det fruktade ”kroppsliga instrumentet”.¹²²

Samtidigt förekom flitigt homoerotiska förhållanden mellan kvinnor, från 1100-talets nunnor till 1800-talets skolflickor, utan fördömanden och med mycken positiv uppmuntran. Inte bara romantisk vänskap och kärleksförklaringar, utan kyssar, kel och att sova tillsammans var

¹²¹ L. Faderman, *Surpassing the Love of Men. Romantic Friendship and Love between Women from the Renaissance to the Present* (London, 1982); Jeffreys, *The Spinster and Her Enemies*; M. Vicinus, *Independent Women* (London, 1983).

¹²² Crompton, *Myth of Lesbian Impunity*, s 13-25; B. Eriksson, *A Lesbian Execution in Germany, 1721: The Trial Records*, Licata och Petersen a.a. s 27-40.

under århundraden socialt accepterat bland kvinnor, även när mycket försiktigare tecken på tillgivenhet mellan män sågs med oblida ögon. Sådana förhållanden sågs som helt förenliga med kvinnlighet, äktenskap och mödraskap. I slutet av 1700- och under 1800-talen uppmuntrades de i Storbritannien och Nordamerika med stöd av teorin om att kvinnor av naturen var mindre sexuella.

Le sommeil, Sömn, av den franske konstnären Gustave Courbet (1819-77).

Även när ogifta kvinnor levde tillsammans betraktades de som rena och ärbara, framför allt när det handlade om elitkvinnor, som Ladies of Llangollen, två anglo-irländska förnåma damer som rymde tillsammans 1778 och levde tillsammans i ungefär 50 år. De hyllades och besöktes av många medlemmar av den sociala och litterära eliten. 1811 stämde Jane Pirie och Marianne Woods, som drev en flickskola i Edinburgh, farmodern till en anglo-indisk elev som antytt att de hade dåligheter för sig i sängen. De försvarades av såväl domarna som sina advokater mot blotta idén om att någonting sådant kunde försiggå mellan brittiska, kristna kvinnor.¹²³

I båda dessa fall har vi damernas egna ord på att deras förhållanden inte var sexuella. En av Llangollendamerna hotade också att stämma en londonjournalist för oanständiga antydningar. Men att se rötterna till den lesbiska historien främst i sådana förhållanden är fel, eftersom det innebär att man förnekar kvinnors sexualitet. Att utgå ifrån att förhållandena verkligen var alltigenom sexuella och bara doldes på grund av samhällets okunnighet är också felaktigt. I båda fallen bortser man från det faktum att självdefinitionen har förändrats i takt med ändrade uppfattningar om sexualitet. Kärleksfulla vänskapsförhållanden är förvisso en del av den lesbiska historien, men vi måste leta efter de andra, saknade delarna.

En annan del av den lesbiska historien som inbegriper fler arbetarkvinnor och är mindre acceptabel för den feministiska huvudströmningen är historien om kvinnor som uppträdde som män, som utförde mäns arbetsuppgifter, gifte sig och hade förhållanden med andra kvinnor. Till skillnad från manliga transvestiter betraktades kvinnor som förklädde sig till

¹²³ Faderman a.a. s. 65-230; N F Cott, 'Passionlessness: An Interpretation of Victorian Sexual Ideology', *Signs*, 4 (1978) s. 219-236.

män länge med gillande (så länge de var få), eftersom de när allt kom omkring ändå försökte ”lyfta sig” till mannens högre ställning, medan en man i kvinnokläder ”sänkte” sig.

Det finns till och med historier om kvinnliga transvestithelgon under den tidiga medeltiden, även om det självklart inte finns någon uttalad sexualitet i dessa berättelser. Under 1700-talet fanns det ett antal kvinnliga soldater, sjömän och pirater, som ibland gifte sig med andra kvinnor, och andra som slog sig ner och drev mindre företag (oftast, tycks det, en pub) tillsammans med sina ”fruar”.¹²⁴ Under 1800-talet var de ekonomiska drivfjädrarna för en kvinna att ikläda sig mannens roll mycket stora, eftersom en kvinna ur arbetarklassen knappast kunde försörja sig på en kvinnolön.¹²⁵

Kvinnor straffades sällan för transvestism eller för sexuella förhållanden med sina partners i sådana situationer. Hur ofta det handlade om sexuella förhållanden kan vi naturligtvis inte veta. Men när en lesbisk subkultur började växa fram i vissa städer i USA under 1940- och 1950-talen, började många kvinnor som uppträdde som män, arbetade på manliga arbetsplatser och yrken och levde med sina fruar i arbetarklassområden, identifiera sig själva som lesbiska. Eftersom de försiktiga ledarna för det tidiga 1960-talets lesbiska politiska organisation, *the Daughters of Bilitis*, i princip var motståndare till transvestism av skäl som nämnts ovan, ignoreras oftast dessa kvinnors bidrag till skapandet av en lesbisk identitet i USA.¹²⁶

Ett annat drag i den lesbiska historien, som det på grund av feministers avståndstagande ofta bortses ifrån, är prostitution. Det finns många belegg för att prostituerade förr ofta älskade med varandra och med andra kvinnor. Och alla bevis kommer inte från mäns ”smygtittande”, och även om det vore så skulle mängden av sådana beskrivningar i den franska litteraturen mot slutet av 1800-talet faktiskt kunna avspegla något av det verkliga livet. Men det finns också självbiografiska berättelser om lesbiska förhållanden av franska kurtisaner under slutet av 1800-talet, vilka underbygger det intryck som ges i männens berättelser om att de var ett vanligt inslag i det sexuella livet i Paris i slutet av seklet.¹²⁷

Det glöms ofta bort att nästan det enda sätt som en kvinna under 1800-talet fritt kunde välja sexualliv och försörja sig på var att bli ”professionell” (såvida hon inte var mycket rik), och att varje kvinna som hade sex utanför äktenskapet kallades prostituerad — till och med innan hon blev det. Att bli prostituerad var en vanlig följd för en kvinna som erkände sin egen sexualitet. Det är till exempel inte alls klarlagt huruvida Almeda Sperry, Emma Goldmanns anarkistiska älskarinna, var vad vi nu skulle betrakta som en professionell prostituerad eller inte. Oavsett det förtjänar hon, som Joan Nestle har sagt, att bli en del av lesbianismens historia i lika hög grad som Ladies of Llangollen, om inte mer, eftersom hon erkände att hennes kärlek till kvinnor var av sexuell natur och skrev till Emma Goldmann:

Kanske kommer jag en dag inte längre att känna dessa böjelser, men jag vet att jag inte har någon längtan att förlora dem, eftersom de är naturliga och inte förvärvade.¹²⁸

Nästan från början erkände de olika medicinska uppfattningarna om homosexualitet formellt att den också var symmetrisk: om det kunde finnas homosexuella män måste det också kunna finnas lesbiska kvinnor. Men de flesta hävdade att det var sällsynt. Men en liten och mycket elitistisk lesbisk kultur började växa fram i slutet av 1800-talet i Paris genomsyrad av dekadens och exotism. Kvinnor som Renée Vivien och Natalie Barney började betraktas som bevis

¹²⁴ Se t ex R Dekker & L van de Pol, *Kvinnor i Mankläder, en avvikande tradition, Europa 1500-1800* (Brutus Östlings Symposium, 1995) ö.a.

¹²⁵ Faderman a.a. s 47-61; Eriksson, se ovan.

¹²⁶ D'Emilio a.a. s 99-100; Nestle a.a. s 180-184.

¹²⁷ Nestle a.a. s 157-177.

¹²⁸ Nestle a.a. s 165-166. En något annorlunda bild av förhållandet ges av Alice Wexler, Emma Goldman, *An Intimate Life* (London, 1984) s 182-183.

för att det fanns lesbiska, men också för att de i grunden var konstiga.¹²⁹

Fortfarande var en uttrycklig kriminalisering av lesbianism sällsynt. I Frankrike, Tyskland och Storbritannien övervägdes detta, men avvisades. I Storbritannien antog underhuset 1921 ett förslag om att utöka 1885 års lag om ”grov oanständighet” till att också omfatta kvinnor, men det röstades ner av överhuset. Samtidigt som det rovlystna lesbiska spöket, som krossade medelklassens äktenskap, drog fram i underhuset, var lorderna i överhuset angelägna att försvara överklasskvinnornas ”oskyldiga” vänskapsförhållanden och att undvika att ge publicitet åt företeelser som de ansåg vara mycket sällsynta.¹³⁰

Vid en första anblick kan tanken på att lesbianism är någonting ovanligt vara fördelaktig (och så var verkligen fallet när det gällde 1921 års lagförslag), men det hade till följd att när en lesbisk kvinna väl syntes så betraktades hon mycket mer som ett monster än en homosexuell man gjorde. Att relationer mellan kvinnor beskyddades som oskyldiga vänskapsförhållanden var något som snart upphörde då nya uppfattningar om sexualiteten spreds. I 1920-talets Storbritannien och Nordamerika närdes en homofobisk anda som gjorde slut på homoerotiska berättelser i tidskrifter och skolflicksberättelser och kastade misstankar på kvinnor som levde tillsammans i par.¹³¹

Den officiella inställningen till lesbianism visades alltför väl 1928 när romanen *The Well of Loneliness* (Ensamhetens källa) av Radclyffe Hall åtalades för obscenitet. Hall var en överklass lesbisk med tveklöst konservativa politiska åsikter — hon var sympatiskt inställd till den italienska fascismen. Men hon skrev romanen med det uttalade syftet att försvara de homosexuella gentemot ett orättvist samhälle. Den innehöll inga sexuella detaljer överhuvudtaget, ändå sade den journalist som krävt åtal att han ”hellre skulle ge en sund pojke eller flicka en flaska med blåsyra än denna roman” och domaren dömde den som varande obscen eftersom den handlade om ett obscen ämne.¹³²

Bakslaget för lesbiska under 1900-talet berodde delvis på att de utsattes för samma tryck som homosexuella män utsattes för genom den syn på sexualitet som formades i det kapitalistiska samhället. Men det verkar som om de lesbiska drabbades senare. Bakslaget berodde också delvis på en reaktion mot rörelsen för kvinnornas frigörelse, som gjort verkliga framsteg 1918 och 1919 genom genomförandet av rösträtt för kvinnor över 30 år och *Sexual Qualifications (Removal) Act* som förbjöd könsdiskriminering i yrkeslivet. Genom detta bakslag blev de kvinnor som tog sig ur kvinnorollen ut i arbetslivet eller politiken — vilket var svårt och ofta omöjligt att kombinera med äktenskap — häftigt kritiserade som ”onaturliga”.

Det måste erkännas att de inte fick särskilt mycket hjälp av rörelsen för sexuell frigörelse, där till och med socialistiska feminister som Stella Browne betonade farorna för sexuell ”frustration” för kvinnor som avstod från heterosexuella relationer och skrev sådana kluvna stycken som:

Jag tillbakavisar all nedvärdering eller smutskastning av de verkligt homosexuellas kärleksliv; men det kan inte vara välbetänkt att tvinga fram en ökning av den vanan bland heterosexuella människor.¹³³

¹²⁹ Faderman a.a. s 357-373; Jean-Pierre Jacques, *Les malheurs de Sapho* (Paris, 1981); Van Casselaer, *Lot's Wife*.

¹³⁰ Hyde, *Other Love* s 176-182; Jeffreys, *The Spinster* s 113-115. Klassbundenheten hos debatten i överhuset visas av motståndarnas bekymmer för kvinnor som skulle tvingas betala större summor pengar till utpressare och en ledamots kommentar att om 20 kvinnor bodde i ett hus med 20 sängkammare skulle det alltid förekomma visst (oskyldigt) delande av sängar. I underhuset förklarade en överste Wedgwood nedlåtande att medlemmar i labourpartiet inte skulle förstå vad som avsågs med lagparagrafen.

¹³¹ Faderman a.a. s 239-253; Jeffreys, *The Spinster* s 128-193; Vicinus, *Independent Women* s 288-292.

¹³² S Ruehl, 'Inverts and Experts. Radcliffe Hall and the Lesbian Identity' i R Brunt och C Rowan (red) *Feminism, Culture and Politics* (London, 1982) s 15-36; Faderman a.a. s 320-323.

¹³³ Jeffreys a.a. s 115-121. Det är inte nödvändigt att acceptera Jeffreys' något paranoida analys för att inse att det

Eftersom en av standardbilderna av lesbiska förhållanden, som de porträtterats av Radclyffe Hall och andra, var ”den rent homosexuella” som levde tillsammans med en ”normal kvinna”, såg framtidsutsikterna inte särskilt ljusa ut för lesbiska.

Fastän lesbiska var indragna i den homosexuella frigörelserörelsen i Tyskland från omkring år 1900 och framåt, var det inte förrän efter andra världskriget som en antydan till lesbisk identitet började växa fram i USA och (i mycket mindre omfattning) i Storbritannien. John D'Emilio har pekat på den stora betydelse som erfarenheterna under andra världskriget hade ”som något av en landsomfattande 'coming out'-erfarenhet” [”Att komma ut”; att öppet erkänna sin homo- eller bisexualitet” ö.a.] för många homosexuella i USA, när det normala levnadssättet bröts och människor fann sig själva i nya miljöer, ofta enkönade sådana som militärtjänsten eller nya arbetsplatser. Detta var förmodligen ännu mer betydelsefullt för kvinnor än för män, eftersom kvinnors liv hade varit mycket närmare knutna till familj och släktingar och till traditionella kvinnoyrken.

Nya bakslag för de lesbiska i USA inleddes med utrensningar i de militära trupperna mot slutet av kriget och fortsatte in i McCarthy-eran. Framgångarna för den försiktiga lesbiska organisationen *Daughters of Bilitis*, som grundades i början av 1960-talet, har skymt de mindre respektabla, arbetarklasslesbiskas historia och de traditionella lesbiska förhållandena med en ”manlig” och en ”kvinnlig” part, som då förhärskade i USA. Denna historieskrivning har knappt ens börjat formuleras i Storbritannien eller på andra håll.¹³⁴

Både de homosexuellas frigörelse och kvinnorörelsen i slutet av 1960-talet ökade medvetenheten om lesbianismen och många lesbiska började lägga sig i politiken. Men det är bara ett fåtal bestående framsteg som vunnits, framför allt för det stora antalet lesbiska som står utanför dessa båda rörelser. Det förekommer hela tiden polisövergrepp, fysiskt våld och allmänt förtal och de har alla ökat i omfattning på senare tid. Domstolarna diskriminerar lesbiska i vårdnadstvister och staten vägrar erkänna att de existerar när det gäller pension och bostäder. Framför allt diskrimineras lesbiska på arbetsmarknaden, och det är rädslan för att mista inkomsten som gör det så svårt att ”komma ut” på jobbet. Solidaritet på arbetet och ett fackligt ingripande kan öka skyddet, men denna styrka nås inte över en natt.

Det finns inga kortsiktiga eller individuella lösningar på problemet att lesbiska förtrycks och liksom när det gäller bögars frigörelse, måste vi sätta dessa problem inom ramen för en revolutionär strategi för att genomföra bestående förändringar i samhället och sexualiteten.

Denna artikel har försökt visa att homosexuella förhållanden, på samma sätt som all annan mänsklig sexualitet, är samhälleligt bestämda och inte en uppsättning ”naturgivna” förhållanden. På samma sätt som pubertet, äktenskap eller barnafödande, skiljer de sig åt och har olika betydelser i olika samhällen, eftersom alla mänskliga relationer är del av ett vidare samhälle som formas av sitt produktionssätt, sin klasstruktur och specifika historiska omständigheter. Det finns ingen naturlig tolkning av sexualiteten och till och med innebörden i självdefinitioner som ”homosexuell” eller ”straight” (eller far, mor, älskare, prostituerad) hänger ihop med det samhälle som vi lever i.

Stora samhällsförändringar har åtföljts av omfattande förändringar av sexualitet och uppfattningar om sexualitet. I väst har det antika slavsamhällets fall och den industriella revolutionen varit särskilt betydelsefulla för att riva upp gamla mönster och skapa nya. Dessa två perioder av förändringar var också de mest betydande i skapandet av västvärldens homofobi, vilken måste förklaras som en rad reaktioner på nya förhållanden och inte som ett kulturellt fenomen som alltid existerat.

Familjen har alltid varit en av de viktigaste institutionerna för att integrera sexualiteten i

fanns ett problem för lesbiska här.

¹³⁴ D'Emilio a.a. s 23-39; 92-125; Nestle a.a. s 108, 116-117.

klassamhällen. Men familjens ställning i det moderna kapitalistiska samhället, lösryckt från produktionen och omdefinierad som det personliga livets separata sfär, har gett sexualiteten ett nytt sammanhang och en ny innebörd jämfört med alla tidigare samhällen. Detta innebär att såväl det homosexuella medvetandet som förtrycket av homosexuella som vi känner dem är specifika för det moderna kapitalistiska samhället. Det är inte så att homosexuella förhållanden eller bestraffning av de enskilda individer som haft homosexuella förhållanden varit fullständigt frånvarande i tidigare samhällen. Men att vissa människor skulle definieras av samhället och av sig själva som annorlunda på grund av deras sexuella preferenser, och att de skulle förtryckas och straffas för denna skillnad, är en situation som först utvecklats sedan den industriella revolutionen.

Kampen mot förtrycket av de homosexuella är därför en kamp för att avskaffa det kapitalistiska samhället och dess särskilda förvridning av sexualitet och kön. Det är en central del i vårt argument att detta bara kan uppnås genom att arbetarklassen genomför en socialistisk revolution. Men på vilka grunder kan vi påstå att socialismen kommer att erbjuda en bättre framtid för den sexuella friheten utan förtryck av bögar och lesbiska, eller av kvinnor och barn? Det finns två svar på detta. Ett är att visa att orsakerna till den sexuella alienationen och förtrycket under kapitalismen kommer att försvinna i ett socialistiskt samhälle: familjen som den viktigaste personliga livsformen, ojämlikheten för kvinnor, upprätthållandet av separata könsroller som inte krävs med modern teknologi och maktlösheten hos den stora majoriteten, den som i dag inte har någonting att säga till om när det gäller samhällets skötsel.

Det andra svaret är att utsikterna för en sexuell frigörelse i ett socialistiskt samhälle förbättras med varje kamp mot förtrycket här och nu. Engels var klok nog att säga att vare sig han eller någon annan under hans tid kunde förutse, vilka former för sexualiteten och personliga förhållanden som fria kvinnor och män skulle välja i ett socialistiskt samhälle, för när vi fångar en skymt av hans eller Marx' personliga fördomar (som bara kommer till uttryck i privat korrespondens) ser vi att de var ganska oupplysta om homosexualitet.¹³⁵

Vi måste också vara kloka nog att inte påtvinga de uppfattningar vi har i dag på framtiden. Det gäller till exempel den ofta hörda förutsägelsen att "alla kommer att vara bisexuella", vilket för de verkligt homosexuella låter som ytterligare en plan för att de ska försvinna. Men vi kan vara helt säkra på att vi förstår mer av dessa frågor än Marx och Engels, på grund av den kamp som skett efter deras död. Marxismen fick inte sitt ursprung i två isolerade tyska 1800-talsmäns hjärnor, utan i de radikala idéernas möte med arbetarklassens strider på 1840-talet, och den kan bara leva och överleva genom att fortsätta att vara en del av den verkliga kampen och att dra lärdomar av den.

Översättning: Gus Kaage Granskning: Stefan Torneld Ur: *International Socialism*, nr 42

¹³⁵ Se Plant, *The Pink Triangle* s 37-38 om detta delikata ämne. Det skulle vara fel att undvika detta eftersom då och då någon "marxistisk" homofob återger Marx' och Engels' privata skrivelser (vilka skulle vara oacceptabla även privat för en marxist idag, av skäl som nämnts ovan) som "den rätta linjen". Sådant strunt kan inte bekämpas utan kunskap om fakta.

Stefan Johansson: En rörelse föds

Det var först efter andra världskriget som de homo- och bisexuella i Sverige började organisera sig, och bli en synlig del av samhället som ställde krav på såväl politiker som medborgare. Stefan Johansson, aktiv i Riksförbundet för sexuell likaberättigande i Göteborg, berättar om en rörelses historia. I dag har det blivit ett korrekt politiskt mode bland ungdomar att vara mot rasism, sexism och homofobi. Men det finns nya orosmolm...

Under 1900-talets tre första decennier växte det fram en stark homosexuell rörelse i Tyskland och Berlin blev något av en huvudstad för många av Europas homosexuella. Det fanns olika organisationer, men gemensamt för dem alla var kampen mot paragraf 175 i strafflagen, som förbjöd sexuella handlingar mellan män.

Den framväxande rörelsen var i huvudsak en manlig historia. Det fanns kvinnor i ledningen för de olika organisationerna, men de utgjorde undantag. Kvinnans sexualitet var inte erkänd och de kvinnor som ändå identifierade sig som lesbiska, umgicks i mindre sammanslutningar av mer privat karaktär.

Tyskland hade den till storleken största och mest organiserade arbetarklassen i Europa och dess socialdemokratiska parti var Europas mest ansedda. Den djupa klyfta som fanns inom de socialdemokratiska partierna kom inte till fullt uttryck förrän i augusti 1914, då den tyska riksdagsgruppen röstade med de konservativa för en militär upprustning. Man övergav den internationalism som åtminstone på det teoretiska planet var grundmurad inom de flesta av Europas mer betydande socialdemokratiska partier.

Ledarna inom det socialdemokratiska partiet hade vid flera tillfällen uttalat sitt stöd till den framväxande homosexuella rörelsen. Bland annat hade man röstat mot de konservativa när de försökte att få §175 att också omfatta sex mellan kvinnor.

Den drivande och mest framstående personen inom denna nya rörelse var doktor Magnus Hirschfeld. År 1897 bildade han den första kända organisationen för homosexuella under namnet Vetenskapligt humanitära kommittén (WHK). Det var en sammanslutning av intellektuella och hade som främsta mål att arbeta för slopandet av §175. Bland annat vände man sig med namnlistor till kända politiker, vetenskapsmän, jurister, kulturpersonligheter och andra. Kommitténs taktik var att ge rörelsen en framtoning av respektabilitet och auktoritet, något som hade kritiserats av August Bebel.

WHK höll normalt på partipolitisk neutralitet, men agerade politiskt i samband med riksdagsvalet 1912. I en tidningsannons vände man sig till Tysklands homosexuella och påminde om att de konservativa och centern hade talat mot homosexuella i riksdagen, medan vänstern talat för. Annonsen uppmanade homosexuella att agitera och rösta i enlighet med det.

År 1914 hade WHK flera stora avdelningar i Berlin, stora avdelningar i Leipzig, München och Frankfurt, samt nybildade systerorganisationer i Holland, England och Österrike.

Den ryska revolutionen 1917 och spartakistupproret i Tyskland 1918 var de händelser som definitivt delade den europeiska arbetarrörelsen i en socialdemokratisk och en kommunistisk gren. Det nybildade Sovjetunionen avskaffade som första land i världen kriminaliseringen av homosexuella handlingar i december 1917. Sovjetregeringen började också driva en socialpolitik som underminerade den borgerliga familjen.

Då Stalin skaffat sig kontroll över partiet och statsapparaten, återinfördes de gamla förbuden mot skilsmässa, preventivmedel och abort. I stället premierades familjer med många barn. Förbudet mot homosexuella handlingar återinfördes 1934.

Hirschfeld var själv en radikal socialdemokrat och stödde 1918 spartakisterna. Kanske hade

han ingen djupare insikt i marxism och socialism, men kände ett starkt socialt patos för de förtryckta. Som läkare var han medveten om den smuts, den sjuklighet och de många gånger eländiga familjeförhållanden, som fattigdomen och trångboddheten framkallade i Berlins arbetarstadsdelar.

Efter revolutionsnederlaget satsade Hirschfeldt sina krafter på att bygga upp ett sexualforskningsinstitut i Berlin. Förutom forskning drev man en könspliklinik och arrangerade på kvällarna föreläsningssaftnar för den breda allmänheten, vilket blev mycket uppskattat. Det var för övrigt från Hirschfeldtinstitutet som Elise Ottosen-Jensen hämtade inspiration när hon bildade Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU) 1933.

Helt utan Hirschfelds inblandning och delvis i opposition mot hans tunga akademiska slagsida, bildades 1919 Tyska vänskapsförbundet, där de flesta medlemmarna var arbetare och lägre tjänstemän. Utöver kampen mot \$175 ordnade man dans och aktiviteter för medlemmarna och blev snabbt den största och dominerande organisationen för homosexuella (42 000 medlemmar).

Under nazismens tillväxt under 1920-talet växte också det fysiska våldet mot homosexuella och fick en allt mer organiserad karaktär. När Tyska vänskapsförbundet ordnade utomhusaktiviteter ställde yngre heterosexuella män från socialdemokraterna och kommunisterna upp som vakter mot nazistiska överfall. I München var dock våldet mot homosexuella så omfattande att organisationerna redan 1923 lade ner all sin verksamhet där.

Den roll homosexualitet spelade och de homosexuellas situation åren strax före och efter det nazistiska maktövertagandet, är allt för omfattande för att tas upp i detta sammanhang. Dock måste några viktiga omständigheter nämnas.

År 1930 lämnade Hirschfeld Tyskland för en lång internationell föreläsningsturné, men återvände aldrig utan dog i Frankrike 1935. Som socialdemokrat, jude och bög visste han att han var ett av nazisternas främsta hatobjekt och han hade redan blivit allvarligt misshandlad flera gånger.

När nazisterna tog över makten 1933 stängdes omedelbart Hirschfeldinstitutet och det var också dess bok- och manuskriptsamlingar som utgjorde huvudparten av det bokbål av "anti-tysk litteratur" som nazisterna antände utanför Operahuset i Berlin i maj 1933. Också de homosexuellas organisationer förbjöds, men de hade redan i praktiken upphört med sin verksamhet. Nazisterna stängde också alla pubar och ölstugor för homosexuella, som framför allt Berlin var så rik på. Man började också att häkta och placera homosexuella i koncentrationsläger. När det nazistiska systemet med koncentrationsläger var fullt utbyggt, bestod de av två olika typer: dels arbetsläger och dels utrotningsläger. När lägerfångarna arbetat ut sig på grund av hårt arbete under långa arbetsdagar, svält, sjuklighet och vidriga sanitära förhållanden, transporterades de vidare till utrotningslägren.

I lägren hade alla fångar en triangel påsydd på lägerkläderna, där triangelns färg angav till vilken fångkategori fångarna hörde; politiska fångar, kriminella, asociala, religiösa, homosexuella, zigenare osv. De politiska fångarna hade en röd triangel, medan de homosexuella hade en rosa. Judarna bar två gula trianglar som lagts på varandra så att de bildade en davidsstjärna.

I arbetslägren var det fångarnas egen lägerledning som hade den fruktansvärda uppgiften att välja ut vilka fångkamrater som skulle transporteras vidare till utrotningslägren, när en sådan transport anmodades. Man försökte lösa detta genom att utarbeta en formel som gick ut på att först ta ut dem man ansåg hade minst värde.

De första man tog ut var de som var märkta av dödlig sjukdom, men oftast också fångarna med den rosa triangeln. Eugen Kogon antyder detta system i sin bok *SS-staten*:

I Buchenwald var de homosexuella fram till hösten 1938 fördelade på de politiska blocken, där de levde tämligen obeaktat. I oktober 1938 överfördes de till straffkompaniet och tvingades arbeta i stenbrottet. Därmed tillhörde de just under de svåraste åren lägreets lägsta kast. Bland dem som fördes till utrotningsslägren i Nordhausen, Natzweiler och Gross-Rosen, utgjorde de den största kvoten, ty man hade inom lägreten en begriplig tendens att stöta bort de element som ansågs minst värdefulla. Om det alls fanns någon räddning för dem, var det att ingå någon tvivelaktig förbindelse, men detta kunde lika gärna äventyra deras liv, som att underlätta det. Och hur många hade några sådana möjligheter? De gick under nästan alla.

Det var många homosexuella som satt i koncentrationsläger, men det var mycket få som överlevde. De homosexuella fångarna är också den enda grupp som inte blivit rehabiliterad och de överlevande har därför inte kunnat kräva skadestånd av tyska staten.

Med nazityskland och de andra 30-talsdiktaturerna hade den framväxande europeiska homosexuella rörelsen krossats helt. Det skulle dröja fram till 70-talet innan de homosexuella på kontinenten på nytt vågade börja organisera sig och upprätta sådana medlemsregister, som nazisterna och fascisterna haft en så god hjälp av. Idag är den rosa triangeln en symbol för homosexuella i Europa, Nordamerika och Australien.

I Sverige hade det inte existerat något organiserat kontaktnät med den homosexuella rörelsen i Tyskland. De första organisationerna i Norden bildades i Danmark och Norge 1948. I Sverige avkriminaliserades riksdagen homosexuella handlingar 1944. Dock infördes samtidigt en särlagstiftning för homosexuella med 18 år som minimiålder, till skillnad från 15 år för heterosexuella. Man trodde att de som var homosexuella hade blivit förförda till det under tonåren.

I Lysekil fanns en gjuteriarbetare som hette Allan Hellman. Han hade varit fackligt aktiv, men på kvällstid utbildat sig till gjuteriingenjör. I sitt engagemang för homosexuellas situation hade han byggt upp ett brett kontaktnät över hela Sverige. När han fick kännedom om att det hade bildats en organisation i Danmark, insåg han genast möjligheten att också organisera homosexuella i Sverige. Han tog kontakt med danskarna och 1950 bildades det en "svensk sektion" av det danska riksförbundet. Framgången kom mycket snabbt och 1951 bildades det en stockholmsavdelning inom den "svenska sektionen". Året därpå ombildade man sig till en självständig riksorganisation under namnet Riksförbundet För Sexuellt Likaberättigande, RFSL.

Förbundet ställde upp två målsättningar; att utåt bekämpa den sociala och juridiska diskrimineringen av homosexuella, samt för medlemmarna ordna olika aktiviteter och social gemenskap. Träffarna förlades i Stockholm, men det var inte lätt att hyra festlokaler i RFSL:s namn.

I det utåtriktade arbetet var Allan Hellman drivande och man utarbetade en rad krav som förmedlades via skrivelser till de politiska partierna och olika myndigheter. Man krävde att alla antihomosexuella lagar skulle upphävas och att polisen skulle använda dem ytterst restriktivt till så hade skett. Efter en tid förde man fram kravet på en riksdagsutredning med uppgiften att föreslå hur homosexuella medborgare skulle jämföras med heterosexuella, vilket också skulle innefatta rätten att gifta sig.

Allan Hellman ställde upp i stora bildreportage i svenska veckotidningar och Rune Moberg, redaktör för *Bildtidningen SE*, utnämnde Allan Hellman till Sveriges modigaste man 1950.

SVERIGES

SE-reportage: Nils Palm och Lennart Nilsson

Och nu sero en bild från en klar himmel — han är hörsomvuxen! Alskar min! Och ännu värre — nämligen i ett par år! Han har blivit av den här sorten. Äcklar! Värre är allt — han har mager all framtidseftigast! Förra publicisterna!

Allan Hellman föll från sin piederstol och dött när i föräktets brunn. Mammorn 1 lyckel till att de gav sig ut på en promenad till skogen på kvällen. Nade han inte gör skrämden med postkarn i Tonnie skidlinen? frågade man sig. Nej, inget som sådant behagades.

Affärsmannen stod utefter. Här hade man trott att Hellman var en rejäl karl som läde blivande världens största affärer. Men i mellan åld och vägg. Och så är han en snit då.

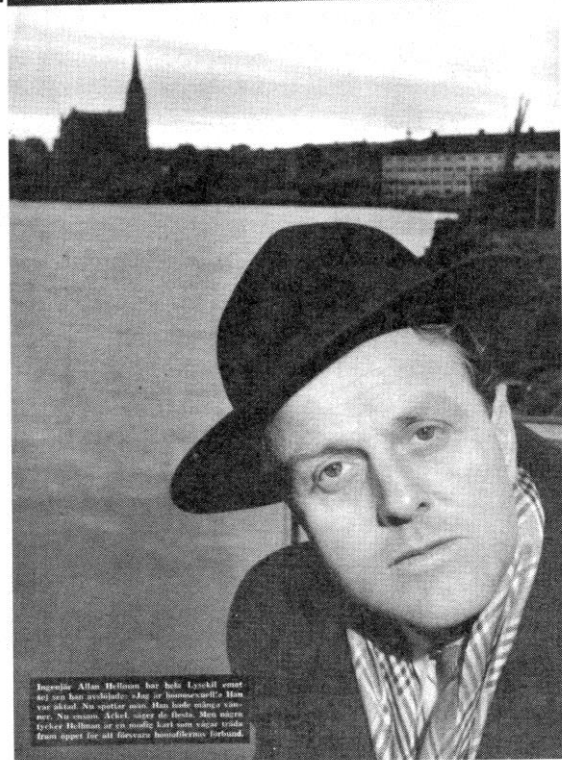
På verkstäderna, där jobbararna väntar på att bli ingenting. Helt enkelt, kan skada skattfullarna efter

— Åh, dra på trissor, såg jag inte vad förläskat han storrade på det stillet, din dubbelsidighet!

Måen en och annan lämnade ett stycke längtan, även om de helst behöll tankarna för sig själv. Näst jag träffade var en gammal bekant från gymnasiet: »Herregud, tråk kan jag förmodan är av dem i det där förutman år 1968». Men i ett anslutningsrum till den förreman sin ställe så: »Håll är en rännande snedig kar! Om han var anner så de homosexuella». Herbrand kan göra något för att bli en av dem som inte är en naturlig, till är det naturligtvis det enda raka och medmänskliga vägar främmande äggar. Den är bättre om man inte vill bli som sina städer, för i allmänhet to med sina getingar är att de flestingar köpa normala människor. Helman som gör alla honom till en av dem som inte vill inte följande på vuxna karlar av sig eget slag föredrar hans avslöjande i alla fall inte min inställning till honom.

[illegible][illegible]

MODIGASTE MAN

Ingenjör Allan Hellman har belys Lysekill emist
sej den här avslöjande: »Jag är homosexuell! Han
var öktad. Nu spottar man. Han hade många vän-
ner. Nu enast. Ackel, säger de flesta. Men några
tycker Hellman är en modig karl som vågar trösta
Anders. Inom ett år, ett år senare, kommer Hellman, förbuden

”Vår samhällskropp tål inte hur många 'annorlunda' medlemmar som helst. Blir de för många,

så blir den sjuk — och här ska vi inte skygga för det ordet.”

Moberg fortsätter: ”Men vad jag tror på är att frågan bör avmoraliseras... De ska inte dömas varken med bibeln eller lagboken i hand.”

Men: ”Homosexualitet är en defekt... I längden kan det bli lika farligt att se förbi detta faktum som det skulle vara om vi plötsligt kom överens om, att en människa med gulsot inte är sjuk, han är bara annorlunda... Vi accepterar människan, som har gulsot, men vi accepterar inte gulsoten.”

”Jo, människorna ska lämnas ifred, men homosexualiteten måste bekämpas så som andra farliga fysiska och psykiska avvikelser bekämpas: med ett uppbåd av forskare och läkare. Än kan vi inte bota en homosexuell. Men dagen kan komma, då det går.”

1951. Och 1995 års upplagor av tidningar som *Dagen* och *Proletären*?

GK

I krigets slutskede var det sovjettrupperna som intog Berlin och kommunisterna hade spelat en viktig roll i motståndsrörelsen i de nazi-ockuperade och fascistiska länderna. I valen efter krigsslutet nådde vänstern stora valframgångar och det gällde inte minst de olika kommunistpartierna.

Det kalla kriget handlade inte bara om kampen mellan USA och Sovjet när det gällde att rita om den europeiska kartan, utan också om att pressa tillbaka arbetarklassen i västdemokratierna. I Sverige deklarerade Tage Erlander att varje fabriksgolv skulle bli ett slagfält i kampen mot kommunisterna.

I USA hade den reaktionäre senatören Joseph McCarthy blivit vald till ordförande i det nyinrättade senatsutskottet för ”bekämpandet av oamerikansk verksamhet”. McCarthy startade ett korståg mot allt som inte var djupt konservativt — men dit räknade han inte homosexualitet. I stället använde han knepet att framställa homosexualitet som en form av politisk radikalism. Han försökte skapa associationen att homosexualitet och kommunism på något diffust sätt hörde ihop.

Metoden var inte ny, utan hade praktiserats flitigt av bland annat nazisterna. Tysklands kommunistiska parti var nämligen det parti som under 20-talet mest konsekvent krävde ett avskaffande av §175. I Stalins Sovjet hävdade man det motsatta, att homosexualitet och nazism hade gemensamt ursprung. Maxim Gorkij lånade sig till att säga att ”om man bara utrotade homosexualiteten, skulle man dra upp nazismen med rötterna”.

När denna våg av antikommunism, och i dess bakvatten svallvågor av anti-homosexualitet, sköljde över Europa, var de nybildade nordiska organisationerna alltför svaga för att kunna stå emot.

I Sverige piskades antikommunismen upp bland annat när Sovjet sköt ner ett svenskt spaningsplan över Östersjön (inom Sovjets territorialgräns enligt Sovjet) och inte minst genom ett antal spektakulära spionrättegångar. Men också genom en rad lika spektakulära rättegångar mot homosexuella.

Under den första hälften av 1950-talet kunde man på tidningarnas löpsedlar läsa rubriker i stil med:

HOMOSEXUELLA LIGOR STYR, HOMOSEXUELL LIGA BAKOM RYSSAVTALET, FRUKTANSVÄRDA FÖRHÅLLANDEN BLAND DE HOMOSEXUELLA, RAZZIOR BLAND HOMOFILER osv.

I Sverige var upptakten till denna antihomosexuella psykos de så kallade Haijby- och Kejne-affärerna. Kurt Haijby var en homosexuell mytoman som försökte pressa pengar av hovet genom att påstå att han blivit sexuellt utnyttjad av Gustav V när han var 14 år (det skulle ha skett under en audiens på slottet, men var säkert inte sant). För att tysta ned det hela betalade hovet och lät stockholmspolisen förmedla pengarna (jämför ”homosexuell liga som styr Sverige”). Haijby lovade att lämna Sverige, men återkom snart i tron att det fanns mer pengar att hämta.

Kejneaffären handlade om en lekmannapäst som påstods ha utnyttjat en ung man sexuellt. När pastor Kejne skulle utreda ryktena kände han sig motarbetad av polis och myndigheter och drog slutsatsen att det fanns en komplott riktad mot honom (läs Birgitta Stenbergs fria romantolkning Apelsinmannen).

Hur som helst startade dessa händelser något som utvecklades till en anti-homosexuell psykos och RFSL kände sig tvingat att lägga ned all sin utåtriktad verksamhet i nästan tjugo år. Dagstidningarna började publicera foton på åtalade och dömda homosexuella, vilket drabbade familjen mycket hårt, eftersom de flesta var gifta. Polisens sedlighetsrotel sände ut unga snygga civilklädda poliser till kända homosexuella kontaktställen, ofta urinoarer i brist på inomhusträff-ställen. Poliserna blottade sina kön och när bögar besvarade inviterna greps de och dömdes för sedlighetssårande eller otuktigt beteende (alltså inte poliserna). Det bildades också en svensk mödraförening för att bekämpa homosexuella och många människor anklagades på falska grunder.

Exakt samma fenomen utspelade sig under exakt samma tid i Sverige, Danmark och Norge, men även i andra västeuropeiska stater om än inte i samma omfattning som i Danmark och Sverige. I dessa båda länder tog många homosexuella livet av sig. Många flydde till Tyskland eller England. Andra fick sparken från sina jobb och dömdes till fängelse.

Inom RFSL gav man Allan Hellman — med sin kamp och öppenhet — skulden för förföljelserna. Man utformade en ny strategi som byggde på föreställningen att man skulle tillåtas existera, bara man inte gjorde väsen av sig, bara man inte syntes eller hördes. Detta kom att bli de nordiska organisationernas strategi ända fram till 1970.

Under alla dessa år var Allan Hellman helt utfrysad, även om han från Lysekil lyckades starta en RFSL-avdelning i Göteborg 1967, den första lokalavdelningen utanför Stockholm.

Strategin att inte synas eller höras blev förhärskande i Sverige fram till 1970. Då kom nämligen en ny våg från USA, men denna gång med rop om homosexuell frigörelse.

I New York-stadsdelen Greenwich Village var en stor del av innevånarna under 1960-talet intellektuella, konstnärer och homosexuella. Stadsdelen var också berömd för alla sina gaybarer.

Det var också ett allmänt nöje inom New York-polisen att göra razzior på gaybarerna för att skrämja, förnedra och misshandla bögar. När polisen gjorde en sådan razzia på baren Stonewall In under midsommaraftonen 1969, hände något som aldrig inträffat tidigare: de homosexuella slog tillbaka. Homosexuella från hela Greenwich strömmade till och händelsen utvecklades till ett gatukrig som pågick i tre dygn. New York Times hade ordet gay för första gången på sin framsida när man rapporterade att det var polisen som tvingades dra sig tillbaka.

Händelsen spred sig som en löpeld bland homosexuella i USA och inom ett år hade det uppstått homosexuella aktionsgrupper i alla större städer. Grupperna tog kontakt med varann och bildade en löst sammanhållen rörelse under namnet *Gay Liberation Front*. Att det hela skedde så snabbt kan kanske förklaras med ett uppdämt hat och inspiration från Vietnamrörelsen, den

nya militanta svarta rörelsen och den för USA nya kvinnorörelsen.

Men denna våg av homosexuell självrespekt och självkänsla spred sig också med vindens hastighet över Atlanten, in över Västeuropa och inte minst till Sverige. Den första aktionsgruppen i Sverige bildades i Örebro 1970. En privatperson som 1968 startat den första homosexuella tidskriften i Sverige under namnet *Viking*, ändrade 1970 namnet till *Revolt*. I själva verket är det under åren 1970-73 som de flesta av RFSL:s lokalavdelningar bildades. Det är också under dessa år som kvinnorna för första gången organiserar sig i större skala; Lesbisk Front i Göteborg bildades 1973.

Inom RFSL:s ledning tycks generationsskiftet ha gått snabbt och smärtfritt. Kanske var den gamla ledningen en isolerad grupp som tyckte det var skönt att få lämna ifrån sig ansvaret för förbundet.

De viktigaste kraven den nya ledningen drev var lika åldersgräns; en sänkning från 18 till 15 år (genomfördes 1978). Vidare att homosexualitet ströks ur Socialstyrelsens register över sjukdomar i Sverige (genomfördes 1979). Andra viktiga frågor var ny lärarhandledning i sex- och samlevnadsundervisningen i högstadiet (ändrades 1978), avskaffa förbudet för bögar att göra lumpen och förbudet att mönstra på inom svenska handelsflottan. Viktigt var också att få LO att deklarerat att homosexualitet inte är någon saklig grund för uppsägning. Förbundet krävde också att regeringen skulle protestera mot inreseförbudet i USA för homosexuella.

Från mitten av 70-talet började RFSL driva kravet på en riksdagsutredning. Utredningen tillsattes 1978 av den dåvarande folkpartistiske socialministern Gabriel Romanus.

Den viktigaste frågan var att skapa en rättslig reglering av homosexuellas samlevnad, eftersom någon sådan inte existerade enligt lagboken. En del av detta var också frågan om homosexuella och barn och adoption. Två andra viktiga frågor var ett diskrimineringsförbud och sexualpolitiskt flyktingskap.

I och med att socialdemokraterna vann valet 1981 blev det en socialistisk majoritet i utredningen. Utredningen tog sju år och var klar 1984, men kunde knappast ha kommit vid en mer olämplig tidpunkt.

Lika viktigt som de sexualpolitiska kraven var att RFSL nådde utanför den förhållandevis trånga kretsen av aktivister som RFSL bestod av då.

Under andra hälften av 70-talet utvecklades det ett rikt nöjesliv och en bred kulturverksamhet bland homosexuella i USA och i Västeuropas storstäder. RFSL:s förmåga att etablera sig inom ett bredare lager av bögar och lesbiska återspeglas i de årliga frigörelsedemonstrationer som RFSL-Stockholm genomfört sedan 1977. Första året deltog 400 och andra året 700 personer. 1979 ökade deltagarantalet till 1 500, 1980 till 3 000 och 1981 till 5 000 deltagare. Under dessa år skedde utvecklingen snabbt och den nya rörelsen bar på en stark framtidstro och optimism. I varje fall när det gäller bögar kan man tala om en slags kollektiv pubertet och ingen kunde ana vilka förödande konsekvenser detta skulle medföra inom några få år.

Under 1979 och 1980 kom de första rapporterna till RFSL om en konstig sjukdom i USA som bara tycktes drabba unga homosexuella män (via förbundets internationella organisation *International Lesbian & Gay Association*, ILGA).

Redan 1982 inträffade det första dödsfallet i Sverige, då en ung homosexuell man dog på Östra sjukhuset i Göteborg. Under 1983 ökade pressens bevakning av HIV dramatiskt och under 1984 kan man nästan tala om en HIV-hysteri. På dagstidningarnas löpsedlar kunde man nästan varje dag läsa om "homosex-sjukan" och till och med "Bög-pestens". Den stora debattfrågan var om kyssar och myggor kunde överföra smitta. När man 1985 hittat en testmetod började man via affischkampanjer försöka få hela befolkningen att HIV-testa sig. Under 1985-86 fylldes mottagningarna av människor som inte hade något sakligt skäl att testa

sig och på många mottagningar i storstäderna var pensionärerna i majoritet.

HIV och HIV-relaterade frågor kom att uppta all tid för förbundsledningen under åren 1982-85 och större delen av all kraft under resten av 80-talet.

Det viktigaste var att skaffa fram all nödvändig kunskap på en rad olika områden, samt jaga fart i de ansvariga myndigheterna och politikerna som agerade oförlåtligt likgiltigt så länge det var en fråga som bara berörde bögar.

Under 80-talets första hälft fanns i Sverige den största medicinska kompetensen inom RFSL (med hjälp av några få homosexuella läkare som lade allt sitt kunnande och all sin fritid på hiv). Förbundet prenumererade under dessa år på världens ledande medicinska tidskrifter för att kunna ta del av den ström av nya rön och rapporter som de började publicera. Detta material översattes till svenska och presenterades under 1985-87 i förbundets *HIV-bulletinen*, som utanför förbundet främst lästes av landstingen, infektionsklinikerna och smittskyddsläkarna.

Det var först under 1987-88 som infektionsklinikernas läkare i Stockholm, Malmö och Göteborg på allvar satte sig in i HIV och tog över ansvaret för det medicinska kunnandet, vilket vid den tiden ökade lavinartat. HIV-bulletinen förmedlade också den kunskap som fanns om psykosocialt stödarbete, arbetsrättsliga frågor, försäkringsfrågor osv. Under åren i mitten av 80-talet kunde förbundet ha knöckts av alla de inre och yttre påfrestningar hiv orsakade. Men så blev det inte och i slutet av 80-talet stod förbundet starkare än någonsin. Sedan dess torde RFSL vara en av världens allra starkaste riksorganisation för bögar och lesbiska.

Men som sagt var kunde riksdagsutredningen *Homosexuella och samhället*, SOU 1984:63, inte ha kommit vid ett sämre tillfälle än den gjorde. Den HIV-hysteri som rådde när den presenterades 1984 gjorde att den inte alls uppmärksammades.

Vad beträffar en rättslig reglering av homosexuellas samlevnad pekade utredningen på tre möjligheter: Att ta steget fullt ut och låta homosexuella gifta sig, men också låta dem omfattas av lagen om (heterosexuellt) samboende. Det skulle emellertid inte ha några praktiska konsekvenser för de homosexuella par som inte hade barn. Det tredje alternativet kallades "registrerat partnerskap". Det skulle innebära att de homosexuella par som lät registrera sig hos någon myndighet, därmed skulle omfattas av samma lagar som gifta, med några undantag (till exempel adoption).

När det gällde ett diskrimineringsförbud ville den socialistiska majoriteten skriva in det i grundlagen, vilket exempelvis skulle förbjuda hets mot homosexuella. De borgerliga reserverade sig och menade att det räckte med ett diskrimineringsförbud i brottsbalken. Det skulle göra det förbjudet för näringsidkare att diskriminera homosexuella; till exempel restaurangägare, hyresvärdar, osv.

RFSL hade till utredningen också krävt att sexualpolitiska flyktingar skulle få politisk asyl i Sverige. Erfarenheten visar att de flesta fascistregimer och militärdiktaturer efter ett maktövertagande börjar förfölja och avrätta homosexuella, exempelvis efter kuppen i Chile 1973. Utredningens socialistiska majoritet stödde förslaget, medan de borgerliga reserverade sig och hänvisade till uppehållstillstånd av humanitära skäl. Utredningen innehöll betydligt fler frågor, men detta var några av de viktigaste.

Det visade sig dock snart att den socialdemokratiska regeringen inte ville kännas vid utredningen. De utsträckte remisstiden i det oändliga och försökte på alla sätt fuska bort den.

Den sjuåriga utredningen kunde dock inte förvisas till riksarkivet utan att några åtgärder vidtogs och 1987 förelade regeringen riksdagen två lagar: att homosexuella skulle omfattas av lagen om samboende och att det för näringsidkare skulle bli förbjudet att diskriminera

homosexuella. Utredningen gjorde emellertid större lycka i Danmark, där den välkomnades och "registrerat partnerskap" för homosexuella infördes 1989. Norge följde Danmark 1994.

Under 1988-89 skedde emellertid en snabb opinionssvängning till RFSL:s fördel, säkert som ett resultat av förbundets HIV-arbete och en växande sympati bland många inom den offentliga sektorn.

Kanske som ett försök att gottgöra all sin likgiltighet och nonchalans under första hälften av 80-talet, dristade sig Socialstyrelsen 1989 att säga att regeringen gjort för lite när det gäller homosexuellas samlevnad. Man presenterade ett färdigt lagförslag om registrerat partnerskap och framhöll att det ur HIV-synpunkt var viktigt att stödja långvariga förhållanden bland homosexuella (män) *Dagens Nyheter* och *Göteborgs-Posten* stödde förslaget och debatten sköt fart.

Under hösten skulle socialdemokraterna och folkpartiet ha kongress respektive landsmöte. Folkpartiets partistyrelse föreslog och klubbade snabbt igenom stöd till partnerskapslagen. På sossarnas kongress var det kvinnoförbundet och SSU som gemensamt motionerat om en partnerskapslag. Partistyrelsen yrkade avslag, men blev nedröstad.

Det politiska spel som följde måste vi lämna därhän, men regeringen Carlsson lyckades med konststycket att få till en ny riksdagsutredning — Partnerskapskommittén — för att utreda det som var färdigutrett redan 1984.

Det blev allt mer uppenbart att de borgerliga skulle ta över efter valet 1991 och partnerskapslagen tycktes försvinna allt längre bort. Moderaterna, KDS och de flesta centerpartister var motståndare till lagen.

Väl i opposition var den socialdemokratiska partiledningen för ett omedelbart införande av en partnerskapslag. Därmed fanns det en riksdagsmajoritet för en sådan lag, men en regering som aldrig skulle lägga ett sådan. Det är endast regeringen och riksdagens lagutskott som kan förelägga riksdagen lagförslag, men lagutskottet utnyttjar aldrig den möjligheten. Nu inträffade emellertid det sensationella att lagutskottets majoritet (s, fp och v) la ett sådant lagförslag. Riksdagen antog lagen i juni 1994 och den trädde i kraft i januari 1995.

De viktigaste fördelarna med lagen reglerar gemensamt köp av bostadsrätt eller villa, samt arvsrätten och rätten att "sitta kvar i orubbat bo" vid dödsfall. Det negativa är att lagen uttryckligen förbjuder homosexuella som ingått partnerskap att adoptera barn. Något sådant förbud fanns inte tidigare.

Enligt adoptionslagen kan man adoptera barn som ensamstående eller gemensamt med någon. Men skall två gemensamt adoptera, måste de vara gifta med varandra. Eftersom homosexuella inte får gifta sig kan inte två gemensamt adoptera barn, men det föreligger inga lagliga hinder för ensamstående homosexuella. Dock adopterar man endast sällsynt ut små barn till ensamstående och det oberoende av om man är homosexuell eller ej. I praktiken är det därför knappast möjligt för en ensamstående öppen homosexuell att adoptera små barn. Det finns emellertid flera exempel på homosexuella som adopterat äldre barn, men det måste vara för barnets bästa och kan inte ske mot ett äldre barns vilja (ett exempel är när en man adopterade sin 14-åriga brorsdotter, då hennes föräldrar omkommit i en trafikolycka).

Vid adoption skall adoptionen alltid ske för barnets bästa och det är också det RFSL utgår från. Det är tämligen vanligt att barn växer upp i homosexuella familjer i dagens Sverige. Till 99 procent handlar det om kvinnor, där den ena kvinnan har med sig barn från ett tidigare, heterosexuellt förhållande. Många av dessa barns biologiska mamma tycker att barnens trygghet skulle öka om de fick adoptera sina barn gemensamt med sin partner. En förutsättning är att pappan tycker att det är OK och avstår sitt juridiska faderskap.

Det finns mycket forskning runt detta i USA och alla seriösa undersökningar visar att barn

inte tar skada av att växa upp i ett lesbiskt förhållande, där den ena kvinnan är barnets/barnens biologisk mamma. Barnen och dess kamrater definierar inte två samboende kvinnor i sexuella termer och för de flesta hör kvinnor och barn ihop.

Men hur är det om två män lever ihop och har barn, där den ene är biologisk pappa? Det kan man idag inte ge något vetenskapligt (statistiskt) svar på, eftersom det är så ovanligt att det inte går att mäta. Det är därför också ovanligt med vuxna som vuxit upp under sådana förhållanden, vilket inte är fallet när det gäller barn i lesbiska förhållanden (exempelvis Barbro Alving's dotter Ruffa, som i dag är i 50-årsåldern). Jag har under de senaste åren träffat tusentals gymnasieelever och det vi kallar "närstående adoption, där den ene är biologisk förälder, är inte speciellt kontroversiellt bland ungdomar idag.

Om man ser till homosexuellas situation i dagens Sverige ser framtiden ljus ut, även om det finns orosmoln. Det har aldrig talats så mycket om homosexuella som i dag och det har aldrig funnits så många som uttrycker en önskan att acceptera homosexuella.

Det finns säkert många samverkande faktorer till detta, men en av de viktigaste är säkert HIV. HIV har drabbat många homosexuella män hårt (förlust av partner och vänner), men har samtidigt tvingat samhället att tala öppet om homosexuella. Hiv legitimerade också för många kravet på registrerat partnerskap och genom att den största delen av kristendomen mobiliserade mot partnerskapslagen, föddes en intensiv debatt som pågick i fem år (1989-94). Det har skrivits oändliga spaltkilometer om partnerskap och gjorts ett oändligt antal grupparbeten i skolorna om partnerskap och adoption. Anti-rasism, anti-sexism och anti-homofobi har också blivit "politiskt korrekt tänkande" bland stora grupper av ungdomar. Dock måste man kraftigt understryka att HIV-debatten och partnerskapslagen bara har handlat om homosexuella män. De lesbiska, hälften av alla homosexuella, är idag nästan lika osynliga som tidigare. Å andra sidan kommer partnerskapslagen i sak att betyda ganska lite för de flesta homosexuella; de vågar ändå inte framträda öppet som bögar och lesbiska i det dagliga livet.

Som homosexuell har man fått lära sig att se ned på och förakta homosexualitet och homosexuella, långt innan man förstått att man själv är det. När man inser — förstår — är det lätt att man ser ned på eller till och med föraktar sig själv. Man tvingas till ett förnedrande och påfrestande dubbelliv, där man döljer sin homosexualitet i det dagliga livet och lever ett hemligt homosexuellt liv på kvällar och under veckosluten.

Att framträda öppet som bög eller lesbisk kan för många vara en stor påfrestning. Ändå finns det i längden ingen annan utväg. Det finns inget värre ideologiskt förtryck än när man tvingas skämmas över den man är. Vill man bli respekterad av andra, måste man först lära sig att respektera sig själv och stå för den man är. Gör man det, så blir man också nästan alltid respekterad av andra. Många gånger även av dem som är uttalat negativa.

Debatten om partnerskap har trots allt givit många råg i ryggen. Kanske till att våga ta kontakt med andra homosexuella. Kanske till att våga berätta för någon som står en nära. De senaste årens debatt har uppenbart gjort stort intryck på de bögar och lesbiska som under dessa år varit i tonåren. Kanske blir de den första riktigt stora generation av öppna homosexuella. Det är först när en stor del av alla homosexuella gått ut öppet, som man i grunden kan göra upp med fördomarna.

Det är först då alla heterosexuella kan förstå att de känner flera homosexuella. Det är först då de kan gå efter sina egna erfarenheter när det gäller att bilda sig en uppfattning av hur homosexuella är — och inte är. Den acceptans vi ser i dag är mycket glädjande, men den är tämligen ytlig.

Orosmolnen då? Den handlar bland annat om hur arbetslösheten kommer att utvecklas de närmaste åren. Kommer de breda folklagren att kunna behålla sin levnadsstandard eller kommer den att pressas tillbaka ytterligare?

Kommer en ytterligare försämrade levnadsstandard att skapa grogrund för bredare rasistiska och nazistiska strömningar?

Under första halvåret 1993 misshandlades en homosexuell om dagen grovt i Tyskland. I Sverige har flera homosexuella män mördats av nazister under de senaste tio åren.

Just nu håller den politiska och kristna högern i USA på att mobilisera för fullt. Vilka konsekvenser får det?

Det är just en tillväxt av de djupt reaktionära strömningarna som utgör ett allvarligt hot mot den början till homosexuell frigörelse vi sett de senaste åren.

Jag tror att vi homosexuella kommer att dela vårt öde med kvinnorna och invandrarna. Personligen föredrar jag att se ljuset på framtiden, så länge inte all fakta och förnuft talar för det motsatta.

Nils Weijdegård om homosexuella i litteraturen

Under de senaste decennierna har homosexuella börjat inta sin rättmätiga plats i den västerländska kulturens centrum, just som bögar och lesbiska.

Här tas bara böcker som finns i bokhandeln upp; övriga kan lånas på biblioteket.

Marcel Proust, *På spaning efter den tid som flytt* (Månpocket 1993), Eva Alexandersson, *Kontradans* (Anamma förlag 1994), Inger Edelfeldt, *Duktig pojke* (Pan/Norstedts, 1994), Boda Parikas, *Frigörelse* (Carlssons, 1995) Lars Bohman, *Man och man emellan* (Natur och Kultur, 1995) Manu Seppänen, *Limbo* (Carlssons 1992) och *Som en jungfru* (Carlssons, 1995) Hans Olsson, *Spelar roll* (Alfabeta, 1994) Jonas Gardell, *Passionsspelet* (Norstedts, 1995) och *Frestelsernas berg* (Norstedts, 1995) Bengt Söderbergh, *En livslång kärlek* (Norstedts, 1991) Eva Lejonsommar, *Att älska henne* (Anamma förlag, 1995) Anna Karin Granberg, *Där ingenting kan ses* (Månpocket, 1993) och *Längre bort än hit* (Wahlström & Widstrand, 1994) Ninni Holmqvist, *Kostym* (Norstedts, 1995) Ana 1 Valdes, *Julias hus* (Alfabeta, 1994) Louise Boije af Gennäs, *Ta vad du vill ha* (Månpocket, 1992) Oscar Moore, *Sex på liv och död* (Månpocket, 1995) Bodil Sjöström, Anders Odelius och Elisabeth Ohlson, *Med våra ögon* (Odelius Reklam & Media AB, 1994) Arne Nilsson, *Att vara men inte synas* (Göteborgs universitet, sociologiska institutionen, 1995) Greger Eman, *Nya himlar över en ny jord* (Ellerströms, 1993) Armisted Maupin, *Annat liv* (Richters, 1998)

Ta litteraturen! Förr skrev homosexuella författare böcker om homosexuella relationer i heterosexuell förklädnad. Se bara på Marcel Prousts *På Spaning efter den tid som flytt*, där de unga männen fått byta kön, för att passa den dåtida goda smaken! Eller på Oscar Wildes texter med ihärdiga blinkningar till de införstådda! Andra valde, som E.M. Forster, vars gayroman *Maurice* gavs ut först efter hans död, att skriva de uttalade gayböckerna för skrivbordslådan.

Idag är läget — och den goda smaken — annorlunda. Homosexualitet är ett sofistikerat samtalsämne i alla salonger och — vilket är viktigare ett ämne för seriöst prat vid gemene mans köksbord. Filmen skildrar homosexuella med sympati, annonsörer använder gay livsstil för att sälja sina varor, homosexuella artister skyller sina talanger på sina sexuella preferenser och gayboklådor, som växer upp i storstäderna, kan uppvisa ett rikt urval god litteratur om och av bögar och flator.

I Sverige gjorde på sextioalet Bengt Martin sensation med böckerna om den homosexuelle pojken Joakim. I tre böcker skildras ett intolerant småborgarsamhälle och en småtaskig homosexvärld på 1950-talet, där Joakim försöker finna sin plats.

Väsen blev det också om katoliken Eva Alexanderssons samtida bok *Kontradans*, en roman

om lesbisk kärlek, där ena parten är en ung nunna.

1944 hade homosex avkriminaliserats och 1950 startade lysekilsingenjören Allan Hellman RFSL, Riksförbundet för sexuellt likaberättigande. Han utnämndes därför i pressen till "Sveriges modigaste man." Men samtidigt drevs de stora Haijby- och Kejne-skandalerna igång i Stockholm, med udden riktad inte bara mot kungahus och regering, utan också mot de homosexuella. Det skulle dröja med tolerans och förståelse för sexuella variationer.

I mitten av 60-talet kom Henning Pallesens debattbok *De avvikande*. Den väckte enorm uppståndelse, när den pekade på orimligheter i attityden mot homosexuella och bidrog till den senare positiva utvecklingen för homosexuella.

Ronnie Busck gav 1969 ut sin udda roman *Änglaskuggor*. Busck var påverkad av Jean Genet, både i stil och ämnesval. Han skildrade en rymling från ett pojkhem och hans äventyr — inte minst de homosexuella — i det samtida Sverige. Hans bok pekar framåt mot den nya homosexuella självkänslan och ogenerade stoltheten.

Vid 70-talets slut kom Inger Edelfelts inlevelsefulla ungdomsroman: *Duktig pojke*, om en vanlig, skötsam kille, som hittar sig själv och en pojkvän. Det är en "komma ut-roman," det vill säga den beskriver svårigheterna att acceptera sin sexuella läggning och berätta om sina känslor för andra.

När boken kom, var redan samhällsklimatet i full gång med att förändras. RFSL, som levt en tynande tillvaro från 1950-talets mitt, hade blommat upp och blivit en aktivistorganisation. Upproriska bögar och lesbiska i Sverige hade börjat demonstrera och ställa krav.

Svenska Kyrkan upptäckte i början av 1970-talet att de homosexuella hade mänskliga drag. Biskopsmötet gav teologen Holsten Fagerberg uppdraget att undersöka hur kyrkan borde förhålla sig till dem. Det resulterade i en liten volym, *De homosexuella och kyrkan*, som — något oväntat för beställarna — pläderade för de homosexuellas rättigheter.

Fredrik Silverstolpe skrev under 1970-talets sista år en biografi över järnbruksarbetaren Eric Thorsell, som redan på 1930-talet försökte sprida kunskaper om homosexualitet. Silverstolpe gav också ut *Fångarna med rosa triangel*, en bok om de homosexuella fångarna i Tysklands koncentrationsläger.

Ett oväntat och främmande inslag i den svenska gaylitteraturen kom med Folke Antonssons intressanta roman *Den gode Lehrer*, som också plockade fram nazismens bögförtryck.

1981 var det dags för en handbok för homosexuella. Det var Dodo Parikas bok *Frigörelse*, som gav handfasta baskunskaper i frågan och presenterade ett antal intervjuer med bögar och lesbiska.

Just i år har Parikas kommit med en ny bok i samma ämne, *Öppenhetens betydelse*, uppdaterad till dagsläget. Det innebär att både hiv/aids, partnerskapet och det nya homosexuella föräldraskapet kommit med. Boken är en smula pratig, men den pekar på det viktiga i att varje människa själv har rätt att skapa sig det liv och den livsstil hon vill.

En annan bok i samma ärende att upplysa om homosexualitet — är Lars Bohmans utmärkta *Man och man emellan*. Den tar, som titeln antyder, enbart upp manlig homosexualitet. Avsikten är att ge vård-personal tips om hur man hanterar homosexuella patienter och klienter. Det har blivit en ypperlig bok. Den tar upp komplicerade frågor om vilka som egentligen är homosexuella det är svårare att definiera än vad man tror — men behandlar också praktiska saker, som träffställten, livsstilar och relationer. Självklart skriver Bohman också om det för homosexuella i vår tid allt överskuggande problemet om hur man "kommer ut."

Komma-ut-problematiken har länge varit den homosexuella litteraturens viktigaste ämne. Det är inte konstigt med tanke på hur svårt det faktiskt är att bestämma sig, för att leva som öppen

bög eller lesbisk.

För några år sedan kom göteborgsjournalisten Manu Seppänen med en roman, *Limbo*, om en ung killes väg till den homosexuella världen. Vägen gick bland annat via en grotesk lesbisk fest på Kvinnohuset. Seppänen har sinne för det groteska och det visar han också i sin nästa roman, *Som en jungfru*. Huvudpersonerna är med i en dragshowgrupp, som konfronteras med en grupp nynazister.

En annan komma ut-roman är *Spelar roll* av Hans Olsson. Hjälten går i grundskolans högstadium och den väl fångade miljön, gör det lätt för förvirrade ungdomar, som just insett att de är homosexuella, att identifiera sig med både personerna och intrigen. En lättläst och mycket sympatisk bok. Sympatisk är också Björn Collarps debutroman *Tårar för Alexander*, också det en roman om att ”komma ut.”

Den mest uppburne av gayförfattarna är förstås den mångsidige Jonas Gardell, som också skriver operalibretton och manus till film och är ”stå upp-komiker”. Både i debutromanen *Passionsspelet* och hans senaste *Frestelsernas berg* spelar homosexualiteten viktig roll. Hans betydelse för gayrörelsen har varit oerhörd — men mindre på grund av romanerna än sitt spektakulära framträdande med sin otvetydiga talang och oförsämda öppenhet. Ett arv från generationer av bitchiga fjollor?

Bengt Söderbergh har både skrivit om högar, *En livslång kärlek*, och lesbiska, *De gåtfulla barrikaderna*. Han översatte också tidigt Jean Genets romaner.

Romanen *Spindelkvinnans kyss* av latinamerikanen Manuel Puig är nästan mer känd som omarbetad till film eller teaterstycke. Den handlar om två fångar som delar cell. Den ene är en politisk fånge och den andre en hållningslös fjolla. De påverkar varandra, så att den hårde ”terroristen” plockar fram sina mjuka och känsliga sidor, den veke bögen växer till ansvar och mognad.

Amerikanen David Leavitts *Kranarnas förlorade språk* har också filmats. Den skildrar livet i New Yorks homosexuella miljöer.

Eva Lejonsommars roman *Att älska henne* handlar om två kvinnor och deras kärlek och hindren för den. Den är realistisk — och poetisk — vilket skapar spänning, trots miljöns vardaglighet.

Anna Karin Granbergs båda böcker *Där ingenting kan ses* och *Längre bort* än hit hör till de viktigaste böckerna om lesbisk problematik under 1990-talet. De är självbiografiskt färgade och avslöjar otroliga missförhållanden i den ”normala” kärnfamiljen.

Ninni Holmqvist debuterade i våras med en prisad novellsamling, *Kostym*, där flera noveller hade lesbiska motiv.

Andra lesbiska författarinnor som publicerats på svenska under senare år är Ana L. Valdés med *Julias hus* och de amerikanska Sarah Schulman, Rita Mae Brown och Jeanette Winterson.

Äldre, men fortfarande aktuell, är norskan Gerd Brantenbergs roliga roman, *Jag är väl inte sån heller*.

Under den så kallade Gayveckan i somras i Stockholm framträdde författarinnan Louise Boije af Gennäs och avslöjade att hon numera lever med en kvinna. Kanske borde läsarna av hennes debutroman *Ta vad du vill* ha anat något. I boken, en pikaresk i moderna stockholmsmiljöer, skildrar hon bland annat — insiktsfullt och välvilligt — livet och kvinnorna på en lesbisk klubb.

Livet i helt andra gaymiljöer skildras i Oscar Moores bok *Sex på liv och död*. Den handlar om en londonpojke som upptäcker pissoarernas möjligheter och hemliga lockelser. Han börjar

besöka dem, för att komma i kontakt med homosexuella män och fortsätter med både prostitution och sex för nöjes skull, tills han slutar sitt liv som aidssjuk efter orgier i New York. Det är en deprimerande bok om ett förödande torftigt och känslofattigt liv. Men den skildrar onekligen en av många homosexuella verkligheter.

Till gayvärldens realiteter hör hiv/ aids. Den mest gripande skildringen av aids och dess verkningar är fotoboken, *Med våra ögon* (utgiven av Bodil Sjöström, Anders Odelius och Elisabeth Ohlson). I den berättar hivpositiva, aidssjuka, anhöriga och vänner hur hiv/aids förändrat deras liv.

Om livet kring pissoarer förr, berättar sociologen Arne Nilsson i sin forskningsrapport *Att vara men inte synas*. Nilsson har intervjuat ett antal homosexuella män om hur gay-livet levdes under 1930-, 40- och 50-talens Göteborg. Stor plats i deras berättelser tar livet kring just bekvämlighetsinrättningarna. De var dock inte enbart platser för möten mellan kåta bögar, utan spelade en viktig roll för det homosexuella sällskapslivet i en tid då trångboddheten var stor och diskretionen ett måste. Det var också kring dessa ”mojar”, som början till en homosexuell identitet — och solidaritet — började växa fram.

I *Nya himlar över en ny jord* publicerar Greger Eman, sin forskning om Klara Johansson och Lydia Wahlström och deras kärlekshistoria för nära hundra år sedan.

I slutet av oktober hölls en stor forskarkonferens i Göteborg, där forskare inom olika områden träffades, för att diskutera intressanta forskningsprojekt kring homosexualitet.

En tidskrift för homosexuell kulturdebatt är *Lambda Nordica*, som kommer med fyra nummer per år.

Också RFSLs tidskrift *Kom Ut* presenterar homosexuellas kultur och gratistidningen QX har ett kalendarium över de viktigaste homosexuella nöjes-och kulturhändelserna i landets tre största städer.

Men lättviktigare litteratur finns naturligtvis också tillgänglig på svenska. Dit hör John Fox: *Pojkarna på klippan*, Joe Keenan: *Blå himmel* och Armisted Maupin: *Annat liv*, liksom Ralf Königs serieböcker, *Pretty Baby*, *Lysistrate* och *Beach Boys*.

Dessutom skrivs det deckare inte minst lesbiska — och spelas in filmer med homosexuella temata.

Ty homosexualiseringen av kulturen stannar verkligen inte vid det skrivna ordet. Artister som popmusikern Alexander Bard och hans band Army of Lovers, sopransaxofonisten Anders Paulsson, vissångerskan Christina Kjellsson och veteranen inom svensk gayrörelse, sångaren och musikern, Jan Hammarlund och många andra bidrar också förtjänstfullt till ”perverteringen” av den svenska kulturen.

Bilden av homosexuella nyanseras alltmer. Under 1970- och 80-talen var det viktiga för gayrörelsen, att peka på gaylivets likheter med de heterosexuellas liv.

Idag har bilden av de homosexuella, som helt vanliga medmänniskor, trängit in i allmänna medvetandet. Det har istället blivit allt viktigare att peka på alternativlivet och särarterna.

Mycket av det nya inom litteraturen och kulturen visar också på olikheterna och på rikedomerna i variation i vad ett gayliv är och kan vara.

Homosexuella är olika heterosexuella — och har rätt att vara det!

Nils Weijdegård medarbetare i *Kom Ut*